FORN-NORDISKT BIBLIOTHEK

UTGIFVET

AF

J. WAHLSTRÖM.

Andra Häftet.

UPSALA 1847.
WAHLSTRÖM & C.

Kritisk inledning till den skandinaviska Nordens historia

af

K. D. Hüllman.

(Ur den berömde historikerns "Handbuch der Geschichte von Schweden", Warschau 1797. Den gjorde på sin tid mycket uppseende och framhålles i ett samtidigt bref från den då på utrikes resa stadde L. v. Engeström, hvilket finnes i Rosenhaneska samlingen på Upsala Bibliothek. Arbetet nämnes med beröm af Rühs. Hos oss synes det vara så godt som okändt. Liksom nu Geijer m. fl., vill Hüllman *) "ausenligt" i tiden framflytta den Odinska folkvandringen. Se nedan.)

Den skandinaviska nordens äldre historia har haft det ödet, icke blott att mer än någon annan öfverhopas med äfventyrliga hypotheser, utan äfven att, i jemförelse med andra europeiska länders historia, minst erfara den vaknade kritikens välgörande inflytelse. Utan att misskänna en Grams, Torfæi, Langebeks, Suhms, Schlözers m. fl. förtjenster, kan man påstå, att långt ifrån ännu icke alla den fornnordiska häfdens föremål blifvit tillräckligt granskade.

---

*) Dalin och Thunmann låta Asarne till norden invandra i slutet af andra seklet e. Chr.; Schönström bestämmer tiden till år 260; Gatterer ställer denna invandring i förbindelse med Hunnernas inträngande i de länder, från hvilka Oden flydde, således i fjerde seklet; Hüllman utförer vidare denna åsigt, och synes det vara på dessa grunder, som Gråberg af Hemsö i Witt. Akad. Handl. bestämt sig för samma kronologi; Nilsson framflyttar invandringen till sjette seklet.

1. *Geografiska notiser.*

För de äldsta bristfälliga underrättelserna om europeiska norden hafve vi att tacka den bernstenshandel, som Fenicierna i 3:dje och 4:de seklet f. Chr. drefvo i Östersjön. De skriftliga uppgifter, som de kunde hafva upptecknat om de nordliga kustländerna, höllo de, såsom ett afundsjukt handelsfolk, mycket hemliga. Dock hafva några Greker genom handel med dem erfarit åtskilligt derom; ja man förmodar att Pytheas från Marseille, den ende, som i detta ämne lemnat några uppgifter, och den förste Grek, som skall ha varit i Östersjön (Strabo II. ed. Almelov. p. 163), gjort en resa dit på ett feniciskt skepp. (Schöning, i Schlözers nord. Gesch. s. 195). Plinius, såsom flitig samlare och som sjelf vistats i nordvestliga Tyskland, är öfverhufvud för den gamla nordiska geografien den vigtigaste författaren.

1) *Baltia* l. *Basilia* är endast känd genom Pytheas; alla öfriga författare, som nämna den förmenta ön, ha lånat sina uppgifter af honom. Dess namn är taget af baltiska hafvet, deri den ligger, och sannolikt af Fenicierna henne tillagdt. Namnet *baltiska hafvet* skall Östersjön redan burit i äldsta tiderna; det härledes af *bälte* (gördel), emedan hafvet liksom omgjordar länderna (Schöning a. st. s. 24, 114). Hos Xenophon af Lampsakus och Solinus förekommer detta namn. Pytheas måtte hafva begagnat den egentliga benämningen Baltia, men tillika bifogat det grekiskt ljudande Basilia. Ty så skrifva efter honom, utom Plinius, äfven Timæus och Diodorus Siculus.

Jag måste afvika från den allmänna meningen *a*) att Basilia är Sveriges sydöstra kust och *b*) att Basilia och Abalus hos Pytheas äro synonyma.

a) Med *Baltia* kan jag ej förstå annat än *södra Finland.*

aa) Plinius *skiljer uttryckligen Baltia från Scandinavia* (södra Sverige) och räknar det förra till *Schythien*, det sednare till *Germanien.*

bb) Under *Scythien* förstod Pl. ej annat än nuvarande *Kur-*, *Lif-* och *Estland.* Detta framstår vid noggrann

jemförelse af alla uppgifterna om Scythien, så väl sins emellan, som med dem om Sarmatien.

cc) *I följd af den väg*, han i nordländernas beskrifning tager, kan han ej ha menat något annat land.

Plinius kände det allmänna af den skand. norden visserligen bättre, än man vanligen tror; han förråder denna kunskap tillräckligt genom nämnda rigtiga följd, enligt hvilken han vid norra Germaniens beskrifning alltid uppräknar de länder och öar, de folk och floder, i rad, såsom de *från öster till vester* följa på hvarandra. Hade man bättre gifvit akt härpå, så skulle man ej sökt Baltia så långt i vester. Vid en nejd, till hvilken han kommer öfver *ripheiska berget*, börjar han nordens beskrifning. Under ripheiska berget bör, enligt alla uppgifter hos Ptolemeus och Mela, det nuvarande *Valdai* mellan Moskwa och Petersburg förstås (se Förf:s Gesch. d. Mongolen s. 14). Alltså kommer Pl. från Moskwa-nejden, öfver Valdai, till *nordhafvet, vid kusten af hans Schythien.* Dessa omständigheter anvisa tydligt nog den *finska viken.* Derifrån fortgår han venster-ut, vid Europas utansidor, ända till Gades. Först säger han, att, enligt Timæus, af de många, i denna nejd befintliga, men för honom till namnet obekanta öar, ligger en gent emot den *Scythiska* provinsen Raunonia, på hvilken om våren bernsten uppkastas af hafvet. Enligt en vanlig irring, äfven hos Mannert s. 341, men som Schlözer (s. 22, 115) rigtigt anmärkt, förstår man detta ställe hos Pl. så, att en ö haft namnet Raunonia, ehuru det gent emot liggande kustlandet dermed menats, *men sjelfva ön här ej namngifvits.* Denna sista omständighet måste noga anmärkas; den skall äfven bidraga till att visa skilnaden mellan Abalus och Baltia. — Sedan Pl. ännu dröjt vid nordliga oceanen och anfört dess särskilda namn, kommer han till en *andra ö*, hvarom han anförer: "Xenophon berättar, att tre dagsresor från *Scythernas kust* en ganska stor ö, Baltia, ligger; samma ö kallar Pytheas Basilia.» Solinus, som lånat denna uppgift af Xenophon, tillägger, att hon liknar, genom sin storhet, ett fast land. — Alla hittills anförda omständigheter inpassa naturligast med *södra Finland.* Man kunde, af obekantskap med dess norra och östra delar, lätt anse den för en ö; den ligger gent emot den

schytiska kusten, som Pl. ganska noga skiljer från den längre i vester belägna *germanska;* äfven kunde af feniciskt sjöfolk öfverfarten från estiska till finska kusten lätt skattas till 3 dagsresor. Plinii följande berättelse bestyrker denna mening. Ty från den stora ön Baltia kommer han, på vägen från öster till vester, till en mindre (Åland), hvars tillvaro han kände, ehuru han derom berättar fabelaktiga saker. Äfven Mela, som Plinius kanske här följt, sätter dessa fabelöar östligt från codaniska viken. Derefter fortsätter Pl. vidare vägen mot vester, lemnar de scythiska trakterna och kommer till de germanska, der han, enligt egen bekännelse, vet bättre besked. Här nämner han först det stora berget *Sevo*, nuvarande *Kjölen*. Plinii väg, i följd hvaraf han från Finland öfver Åland öfvergår till Sverige, visar tydligt nog, att han satt Seveberget på det rätta stället, om han än lemnar obestämdt, huruvida den del af Germanien, der det befinner sig, är fast land eller ö. Derpå talar han om Skandinavien och de öfriga öarna vid baltiska hafvets vestra ända, och fullföljer vidare sin utstakade väg.

b) Då jag påstår, att Pytheas icke ansett Basilia identisk med Abalus, utan *särskiljt* dem, så håller jag mig blott omedelbart till honom, utan att vända mig till sednare grek. författare, som afskrifva honom men af bristande sakkännedom bringa förvirrring i hans uppgifter. Utom Pytheas' omedelbara berättelser stödjer jag mig äfven på den sakkunnige Plinii egna upplysande tillägg. Ur begge framstår i afseende på *ön Abalus* följande historiskt-geografiska datum: «Det germanska folket Gother (Guttoner) bor på en flock, inemot 150 tyska mil lång kust, kallad *Mentonomon.* En dagsresa derifrån ligger ön Abalus, på hvilken af hafvet bernsten uppkastas, som inbyggarne sälja till sina grannar Teutonerna.»

Plinius har vid sin summariska beskrifning af norden visat, att han mycket väl visste, hvar i norden de sarmatiska och scythiska folken upphörde och de germaniska började att bo, neml. vid floden Guttalus (Njemen). Ty han går vid uppräknandet af de floder, som ur Germanien flyta i norra hafvet, åter från öster till vester, men utelemnar Oder. Då Germanien i nordost sträckte sig till Njemen, så menas med den långa kusten Mento-

nomon utan tvifvel hela sträckan af den preussiska, pommerska och mecklenburgska kusten. Hvilken är nu ön Abalus, som ligger på en dagsresas afstånd gent emot denna ö? På hela kuststräckan mellan Njemen och Trave är i grannskapet af fasta landet ingen betydande ö mer än *Rügen*. På densamma hänvisar äfven den omständigheten, att de germanska invånarne på Abalus sålde bernsten till sina *grannar*, *Teutonerna*. Teutonerna bebodde nemligen i dessa tider kustdistriktet af nordöstra Holstein, Mecklenburg och Vorpommern. (Ptol. II. 11. ed. Bertius, Amstel. 1618, fol.) Mer säger Pytheas ej. Han säger ingalunda, att bernsten uppdrefs på Basilia. Der han talar om *Abalus* (Plinius, XXXXII. 11), nämner han ej *Basilia*; och der han nämner det sednare (l. c. IV. 27), der bifogar han hvarken namnet Abalus eller talar om bernsten. Lägger man härtill, att den beläste, i dessa trakter hemmastadde Plinius dels anförer hvardera öarne vid särskilda tillfällen, dels förlägger dem i olika nejder (neml. Basilia vid scythiska kusten, Abalus vid den germanska i Teutonernas grannskap); så följer, att Pytheas ingalunda med Basilia och Abalus förstått samma ö. Om man med detta resultat förbinder det onekliga factum, att så väl Timæus, om hvilken Pl. säger (XXXVII. 11), att han följt Pytheas, som Diodorus, Metrodorus och åtskilliga andra grek. författare, icke haft några nya underrättelser om norden, utan samtlige afskrifvit Pytheas och dervid af bristande sakkunskap här och der förvirrat hans uppgifter; så skall man ej förledas af deras afvikande uppgifter. Trenne deraf vill jag anföra.

Timæus uppgifver på detta ofvannämnde och af Pl. anförda ställe icke *namnet på den ö*, om hvilken han berättar, att den ligger gent emot den scythiska provinsen *Raunonien* och att bernsten på den uppkastas. Men på ett annat ställe måste han, att sluta af ett Plinii yttrande (XXXVII. 11), hafva sagt, att äfven på Basilia bernsten uppkastades. Man ser, att han förvirrat Pytheas' uppgifter och flerfaldigt förvexlat öarna.

Diodor (Bibl. Hist. V. ed. Wesseling. I. 347) har tydligen åter afskrifvit Timæus. Han säger, liksom denne, att man på ön Basilia, som han för öfrigt alldeles rigtigt

lägger snedt emot Scythien, ofvanför Germanien, samlar bernsten och säljer till fasta landet.

Metrodor (Plin. XXXVII. 15) låter väl bernstenen rigtigt uppstå på germanska kusten, men äfven, förförd af sina källor, på Basilia.

I den falska förutsättning, att Abalus och Baltia vore detsamma, har man gjort sig den onödiga mödan att på ett högst tvunget sätt etymologiskt visa, huru det ena uppstått ur det andra.

2) *Scandinavia.* — Först vill jag anföra *ehvar* och i *hvilken rigtning* Plin. måste ha tänkt sig det stora berget *Sevo* äfvensom *codaniska viken.* I följd af sin planmessiga väg, som han vid norra Scythiens och Germaniens beskrifning trenne gånger iakttager, går han från Finland och Åland öfver Östersjön från öster till vester. Så snart han lemnat öarna i bottniska vikens sydnejd, säger han, att «han kommer till Ingævonerne, som härifrån (från Norden) vore det första germanska folket. Här är det stora Sevoberget, som (i anseende till längden från öster till vester) bildar den stora codaniska viken ända till den cimbriska landtudden. Derpå nämner han, åter *från öster till vester*, denna viks öar, från södra Sverige till Jutland. Följaktligen måste han hafva så föreställt sig Kjölens rigtning, som om han norr om de skandinaviska öarna på ett honom obekant fast land struke från öster till vester. Plinius misstog sig således väl i afseende på Kjölens *rigtning*, men ingalunda i afseende på dess *läge*, såsom Mannert (s. 356) förekastar. Förledd af den irring, liksom om Pl. hade förlagt Sevo söder om de skand. öarna och mycket brydd att finna för densamma plats på Östersjöns södra strand, har Schöning (hos Schlözer, s. 80) det sällsamma infallet att dermed förstå kedjan af de böhmiska, sachsiska och hessiska bergen. — *Codaniska viken* nämner redan Mela (III. 3). De omständigheter, han dervid anförer: att denna vik låge norr om Elbe; att hafvet sammanpressades mellan öarna och liknade floder; att bland andra en stor och fruktbar ö deri låge, som han kallar Codanonia, och hvilken vore bebodd af Teutoner (III. 6): allt detta visar, att Mela icke, såsom Schöning och Schlözer mena, vid codaniska viken haft i sinnet den del af Nordsjön, som stöter intill de

Slesvigska låglanden, utan verkligen känt och här menat trakten af Östersjön från Skåne till Jutland. Jag lemnar derhän, om i *Codanus* redan *Dania* ligger gömdt. Men att Mela, som ansåg södra Sverige för en ö, utan att hafva hört något namn på den, sjelf gaf den ett, och af viken kallade den den *codaniska* eller *Codanonia*, är ganska sannolikt. Några tro, att Mela i st. f. detta skrifvit *Scandinavia* (Schlözer, s. 66); och att alltså Codanonia vore en corrumperad läsart. Men då han skrifver *Codanus*, så är sannolikare, att han äfven begagnat uttrycket *Codanonia*. Och *Codanus* har han visserligen skrifvit; ty Plinius, som ofta begagnade honom, har af honom lånat detta namn (IV. 27).

Till följe häraf har Pl. så tänkt sig codaniska viken, att den framlöper från öster till vester, mellan Sevoberget i norr och germaniska kusten i söder. De öar, han deri anförer, igenkännas lätt, så snart man alltid vidhåller hans oftabemälda gång från ö. till v. Men för att desto säkrare finna Skandinavien, vill jag här välja den motsatta vägen, utgå från den cimbriska halfön, såsom en obestridd ståndpunkt, och gå Plinii väg *baklänges*. «Cimbrernas framland» — *supercilium*, såsom Mela kallar det — «löper vidt ut i hafvet och bildar en halfö, som bär namnet Cartris.» *Jutland* kan här ej misskännas. Omedelbart förut nämner Pl. en hafsvik *Lagnus, som ligger vid Cimbrernas land:* det är tydligen lilla Bält. Framför denna nämner han den *cylipeniska* viken med ön *Latris:* detta passar otvunget på stora Bält med Fyen. Till den cylipeniska viken öfvergår han från en temligen stor ö, *Eningen*, d. ä. *Seland.* — Dervid gör han en digression, hvari han anförer, att enligt någras mening skulle på Seland, och derifrån på öarne ända till Weichsel, bo Sarmater, Veneder &c. Denna falska mening förkastar han blott i förbigående; ty han viste bättre, hvar Sarmaterne och Venederne bodde. Han ändrar alltså icke genom denna sidoblick sin gång från ö. till v., utan afbryter den blott. Detta får ej lemnas utan uppmärksamhet. — Omedelbart före ön Eningen eller Seland anförer han *Skandinavien*, med det tillägg, att den vore den berömdaste af alla öar i codaniska viken, men till sin storhet ej bekant. Omisskänbart är här södra Sverige me-

nadt, Skåne, Skaney, hos Adamus *Sconia*. När sammanhanget hos Plinius fordrar dessa utläggningar, så är svårt att begripa, huru Mannert (s. 360, 362) kan draga *Eningen* till Finland och Schöning (s. 85) den cylipeniska viken till Östersjön vid Preussen. Hvad Pl. berättar om öarnas läge i sin codaniska vik, bekräftas af Ptolemæus, ehuru denne ej nämner någon codanisk vik. Han säger (II. 11): öster om cimbriska halfön äro fyra öar, som kallas de skandiska. Trenne deraf (Laland, Fyen, Seland) äro ej betydliga; den fjerde är den största och heter egentligen Skandia. Ptolemæus begår blott det fel, att han rycker den sista, d. ä. södra Sverige, för långt till öster; ty han sätter den gent emot Veichselmynningen.

De germanska *Ingevoner*, som Pl. låter bo på kusterna och öarna i sin codaniska vik, kunna ej anses såsom en egen folkstam under detta namn, utan detta är blott ett latiniseradt ord af *invånare.*

3) *Nerigon* och *Thule.* Till de öar, som Pl. anförer i germanska hafvet, n. om Brittannien, höra företrädesvis dessa båda. *Nerigon* är tvifvelsutan det *södra Norge* eller kusten från Christiania till Stavanger. Ty den anföres som den största af alla öar i germanska hafvet och just då när Pl. närmar sig Skandia (IV. 30). — *Thule* är en (verklig eller förment) ö, som först Pytheas nämnt. Bäst synes mig det anförda inträffa med *Island.* Då många deremot invända, att Fenicierna svårligen kommit så långt i norr, så är detta dock blott ett tvifvel och intet bevis. Ett skepp kan ha blifvit dit drifvet, af hvars manskap Pytheas sedan fått sina uppgifter. Det s. och s. v. Norge kan jag ej förstå under Thule; icke blott emedan Nerigon långt bättre passar dit, utan äfven emedan det icke ligger nog långt i norr, för att hafva solen så länge öfver och under horizonten, som berättas om Thule.

4) *Cimbrernas bostäder.* Dessa böra i en allmän inledning till den skandinaviska nordens historia ej lemnas å sido. Ju vämjeligare hvarje med gissningar öfverlastad och med tröttande utsväfning anställd undersökning öfver ett historiskt föremål är; ju enklare dessutom utfinnan-

det af Cimbrernas hemvist och ju mera förenliga de skenbart motsägande uppgifterna derom äro; desto mindre är jag böjd att vidlyftigt deröfver utbreda mig. Det är nog att framlägga det resultat, som framstår ur undersökningen af det kända föremålet. Man måste dervid omedelbart följa dessa fem historiskt-geografiska författare från forntiden: Mela, Plinius, Tacitus, Strabo och Ptolemæus. Jag indelar dessa författare, i afseende på deras uppgifter om Cimbrernas bostäder, i tre klasser. Till den första höra Ptolemæus (II. 11) och Mela (III. 3). Begge förlägga Cimbrerna och deras halfö norr om Elbe, omisskänneligen i Holstein och Jutland. Den andra klassen bilda Strabo (VII. 446, 451) och Tacitus (Germ. cap. 37). Strabo erkänner, att han *intet vet om länderna och folken norr om Elbe.* Bland de germanska folk, som han nämner mellan Rhen och Elbe, anförer han Sikambrerna och Cimbrerna såsom de mest kända och säger att de sednare bodde vid oceanen, d. ä. Nordsjön. Tydligen hafva allsså Strabos Cimbrer bott i hertigdömena *Bremen* och *Oldenburg* och i *Ostfriesland.* På samma nejd inträffa Taciti uppgifter om Cimbrerna. Plinius utgör derigenom en egen klass, att han förlägger Cimbrerna norr om Elbe, och äfven mellan denna och Rhen (IV. 28). Den skenbara motsägelsen i dessa uppgifter försvinner vid följande erinran. Cimbrernas ursprungliga hem var i Holstein och Jutland. Mela och Ptolemæus hafva alltså lånat sina uppgifter om detta folk från gamla författare, som blott kände Cimbrer på nämnde halfö. Något öfver 100 år f. Chr. inträffade der en stor öfversvämning (Strabo VII. 449; Florus III. 3); många Cimbrer flydde söder ut och satte sig ned mellan Elbe och Rhen. Dessa är det, som Strabo och Tacitus åsyfta. Den beläste Plinius ändtligen har anfört begge, så väl det *ursprungliga* hemvistet, som de *utvandrade* Cimbrernas.

5) *Finnarnes äldsta hemvist.* Bestämmandet af de folks äldsta bostäder, till hvilka urinvånarne af en så stor del utaf nuvarande Sverige höra, sammanhänger noga med undersökningen, *om Ungrarne äro ett finskt folk.* Som bekant, finnes härom två meningar. Den, enligt hvilken man bejakar detta, är efter Comenius kommen i gång,

har genom Sainovics *), Fischer **) och Hager ***) vunnit anseende. Härför andrages följande skäl: Det finnes en påfallande likhet ej blott mellan enskilda ungerska och finska ord, utan äfven här och der i båda språkens genius. Hvad det sednare eller båda språkens grammatiska öfverensstämmelse angår, så har ej derför lemnats några bevis; men på blotta påståendet utan anförda grunder kan man icke antaga satsen. Den upptäckta likheten mellan särskilda ord är icke heller tillräcklig såsom grund för de båda språkens och alltså folkens slägtskap. Ty

a. Allt för få ord äro jemförda för att man icke bör anse denna slutledning allt för rask;

b. Många af de framlagda ungerska och finska orden ha en högst tvungen och flera *platt ingen likhet.* Man döme †):

Finska.	Ungerska.	
Wys.	Oet.	Fem.
Kûs.	Hát.	Sex.
Seitsemæn l. Zeitzeme.	Hét.	Sju.
Kadhexen.	Nyolz.	Åtta.
Yh-dexan l. Ydhexen.	Kilentz.	Nio.
Kymmene.	Tiz.	Tio.
Tuli.	Tüz.	Eld.
Jalka.	Làb.	Fot.
Karhu.	Medve.	Björn.
Hiux.	Haj.	Hår.
Paiwa.	Nap.	Tag.
Jārwi.	Tó.	Stillastående vatten.
Kuorwat.	Fül.	Öra.
Silma.	Szem.	Öga.
Nena.	Orr.	Näsa.
Koira.	Eb.	Hund.

*) Demonstratio idioma Ungarorum et Lapponum idem esse. Hafniæ 1770.

**) Quæstiones Petropolitane, ed. Schlözer. Göttingæ et Gothæ 1770, p. 16—29.

***) Hagers neue Beweise der Verwandschaft der Hungarn mit den Lappländern. Wien 1794.

†) Das Nord- und Ostliche Theil von Europa und Asia, von Strahlenberg. Stockh. 1730. Polyglotten-tabelle; Fischeri Quæst. Petropol. p. 26, 28.

Hewoinen.	Ló.	Häst.
Hanja.	Lúd.	Gås.
Olta.	Sér.	Dricka.
Weitzi.	Kés.	Knif.
Warpunen.	Veréb.	Sparf.

Hvem kan upptäcka den ringaste likhet bland dessa ord? Några ſå finska ord finnas väl, som öſverensstämma med de ungerska aſ lika betydelse; men huru kan man förhasta sig att deraſ genast sluta till begge språkens slägtskap! Folkens beröring har den oundvikliga följd, att flera ord medel- eller omedelbarligen öſvergå från det ena språket till det andra. En svensk prest, **Nils Idman**, har samlat inemot 650 finska ord, för att visa att detta språk är mycket likt grekiskan *). Jag har genom en Ungrare låtit jemföra detta finska glossarium med ungerska språket. Aſ det ansenliga antalet funnos blott få finska ord, som på ett otvunget vis öſverensstämde med de ungerska aſ lika betydelse. Men man ser tydligen, att dessa i intetdera språken äro inhemska, utan lånade från grekiskan.

Grekiska.	Finska.	Ungerska.	
Κάκκη.	Kakka.	Kaka.	Smuts.
Ὀρφανὸς.	Orvo.	Arva.	Faderlös.
ὤψ.	Otza.	Ortza.	Ansigte.
Φθεὶρ.	Täi.	Tetü.	Lus.
Σκύφος.	Kyppa.	Kupa.	Bägare.
Πίθος.	Pytty.	Putton.	Vinfat.
Ὄνθος.	Sonda.	Sunda.	Dimma.
Ἔλαιον.	Oljy.	Olaj.	Olja.
Σῦς.	Sika.	Tsika.	Svin.

I min tanka måste frågan: Äro Ungrarne ett finskt folk? besvaras med nej, och de förras härledning från Hunnerna synes mig den enda rigtiga **)

I finskan finnas väl åtskilliga ungriskt-mongoliskt-hunniska ord; men dessa ha inkommit dels genom det mer

---

*) Recherches sur l'ancien peuple Finois, d'après les rapports de la langue Finoise avec la langue Grecque. Traduit de Suedois par Genet. Strasb. 1778.

**) Undersökningen härom, som ej omedelbart ingår i vårt ändamål, utelemnas.

än 200-åriga mongoliska öfverväldet, dels genom de asiska finnarnes handel med de tatariska folken, som i sitt språk upptagit ganska många mongoliska ord.

Om Ungrarne äro en gren af Finnarne, så måste de ursprungligen någonstädes ha bott tillsammans med dem. Att samtliga de första folken — d. ä. de egentliga Finnarna, Lapparna, Esterna, Liverna, Kurerna, Permierna, Sirjänerna, Vogulerna, Vostjakerna, Tscheremisserna, Mordvinerna, Tschuvasserna, och de kondiska Ostjakerna — så länge de under namnet *Finnar* äro bekanta, bott djupt in i vårt halfklots nord, är kännt och obetvifladt. Redan Tacitus sätter Fenner och Æstier, d. ä. Ester, i trakten af Lif- och Estland, nordost om (de germanska) Venederna. De ha aldrig blifvit trängda längre i söder. Gränsande till norra ishafvet, kunde de af intet annat folk trängas sydligt. Af egen drift ha de lika så litet kunnat framtränga deråt, ty deras södra grannar ha alltid varit krigiska, till en del verldsherrskande folk; men de sjelfva hade i de sekel, då det skulle ha skett, ett stilla, skyggt skaplynne (Jornand. c. 3); ja de lefde i ett högst armt tillstånd, och hade hvarken vapen eller hästar, enligt Tacitus. För att vara beslägtade med Finnarne skulle således Ungrarne någon tid hafva bott uti ishafvets trakter, eller ock Finnarne under ett annat namn ursprungligen bott mera sydligt *).

2. *Om Oden* **).

Följderna af Hunnernas inbrott i Europa voro mångfaldiga och vigtiga. Blott på den omständigheten påkallar jag här uppmärksamheten, att vid det gothiska rikets förstöring och större delens af folket fördrifvande åtskilliga härförare i spetsen för särskilda hopar skilde sig från folkets hufvudmassa. Så t. ex. vände sig vestgothiske kungen Athanarik med en stor del af sitt folk till de nordvestra bergstrakterna. Äfvenså gjorde Oden. De flesta

*) Förf. nekar härtill; men vi kunna ej här inrymma hans undersökning af ämnet. *Utg:s anm.*

**) Förf. anser Oden ha varit en af den store Goth-konungen Ermanarichs vasaller, som flydde för Hunnerna, ehuru Sturleson trott det vara för Romare. *Utg:s anm.*

ostgothiska Tetraxiterna qvarblefvo väl i sitt land vid Mæotis och Neder-Don samt blefvo hunniska undersåtare; men en del flydde med norden. Ju mer Hunnerna utbredde sig, desto längre drog sig Oden med sitt följe mot norden. Han begaf sig derföre till Ryssland, der sedan Gardarike eller den Novgorodska slaverstaten grundades. Derpå vände han sig åter mot sydvest, tågade i lika sträckning med Östersjön och kom till norra Nedersachsen. Icke heller der stannade han sjelf, utan qvarlemnade blott några af sina söner, som nedsatte sig i Holstein och Jutland, och, aktade så väl för sin härkomst som sina krigiska egenskaper, af Sachserna valdes till härförare. En af dem skall ha hetat Vegdeg l. Vekta (äfven Vekdek, Bekdek &c. jfr företalet till Edda), från hvilken de båda bekanta angelsachsiska härförarne Hengst och Horst härledas. Oden fortsatte sin resa och kom till Fyen. Emedan han der uppehållit sig en tid, kallades deraf ön Odens ö (Odense), hvilket namn hufvudstaden ännu bevarar. Derpå begaf han sig till Seland. Skiöld, den ryktbaraste af hans söner, nedsatte sig och boddo i Leidre. Ändtligen reste Oden med sina drottnar till Sverige. Invånarne der voro redan då germansk-vandalska Sueoner och Gother i medlersta och södra, samt Finnar i norra trakterna. Båda nationerna voro helt och hållet obildade. Derföre förvånade dem Oden så mycket, då han gjorde bruk af åtskilliga från sydöstra Europa medförda kunskaper, för att derigenom så väl bilda sina nya grannar, som göra dem af sig beroende. Deraf ha de löjliga fabler uppstått, som man upptecknat om hans föregifna konster.

Oden lät sig företrädesvis angeläget vara att genom utbredande af en bättre religion göra sina nya undersåtare mildare och sedligare. Han lärde själens odödlighet och kallade de tappres kommande hem Valhall.

Jag finner i berättelserna om Odens lära och åtgerder några spår af kristendom. De stora festerna på vinter och vår kan man anse såsom härmning af de kristnes jul- och påskhögtid; synnerligen den förra, helst äfven de kristne då firade ett slags saturnalier. De uppgifter, som i Edda förekomma öfver de gamle skandinavernes religion och mythologi, innehålla ännu flere och

mycket tydligare spår af kristendom; men jag vill icke begagna dem, helst jag drager i betänkande att göra bruk af Eddan. Hafva nu redan i 4:de och 5:to seklen vissa från kristendomen lånade dogmer och fester i Sverige varit gängse; så måste de, då kristendomen först flere sekler härefter blef bekant i norden, ha blifvit införda af någon, som vunnit kunskap derom i södra Europa. Och Sturleson säger, att Oden från Don kommit till Sverige, der nedsatt sig och infört denna nya lära. Det kommer alltså blott ännu derpå an, om bland Gotherna vid tiden för deras rikes förstöring genom Hunnerna kristendomen blifvit bekant. Flera trovärdiga uppgifter öfverensstämma deri, att på den tid, då Valens regerade Östrom, alltså i de sista tio åren före Hunnernas inbrott, det funnits åtskilliga arianske kristne bland Gotherna. Först blef genom Valens' åtgerd denna lära utbredd bland Vestgotherna. Dessa åter vunno åtskilliga af de Ostgothiska folken för den arianskt-kristna läran.

Ännu större vigt lägger jag på följande skäl för Odens börd från Gothernas land. *De nordiska runorna äro ursprungligen de gothiska, af Ulphilas uppfunna, bokstäfverna.* Till detta påstående har jag blifvit förd dels af den stora likheten mellan runorna och de gothiska bokstäfverna, dels af Sturleson, som säger att Oden hade lärt sina konster och hemligheter medelst *runor*. Den vestgothiske fursten Fridigern hade en biskop Ulf, med latinsk ändelse Ulfius eller Ulfias; men hvilken vanligen kallas Ulphilas. Denne uppgjorde de gothiska bokstäfverna, hvarvid han lade det grekiska alfabetet till grund, och öfversatte det nya testamentet på gothiska. När nu de gothiska, väl efterhand något förändrade bokstäfverna länge före kristendomens införande voro under namnet runor i bruk uti Skandinavien; när Snorre uttryckligen säger, att Oden brukat dessa karakterer för att bevara sina läror för glömskan: så vågar man sluta, att Oden medfört dem till Skandinavien, och följaktligen, om han äfven sjelf ej varit af gothisk börd, åtminstone länge uppehållit sig bland Gotherna.

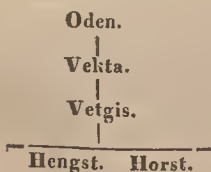
I afseende på likheten mellan runorna och gothiska bokstäfverna hänvisas till Junii Glossarium Gothicum och Vorms Literatura Runica.

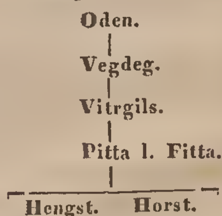
Man kan antaga, att Skandinaverne under sekler icke lemnat de af Oden införda skriftecknen oförändrade. Ju mera obildadt folket var, desto godtyckligare förändringar tillät man sig med runorna. Derför äro på den tabell, Vorm meddelat öfver runornas varianter, skiljaktigheterna så stora och mångfaldiga. Hos de flesta bokstäfver finnes bland de skilda arter, hvarpå de blifvit tecknade, likväl *en*, som nästan alldeles öfverensstämmer med den likljudande gothiska bokstafven. Denna måste man anse som den ursprungliga, af Oden brukade, formen. Blott fem bokstäfver afvika alldeles från de gothiska: H, M, S, W, Z. X uttryckes genom HS; t. ex. *Sax*, en dolk, skrifves *Sahs*.

Nu skola några kronologiska anmärkningar göra sannolikt, att Oden snart efter 376, alltså kort efter gothiska rikets förstöring, anländt till Skandinavien.

1. Om man antager den åsigt, att Oden infört några kristliga religionsidéer och, efter Snorre, äfven runorna i Sverige, så kan han åtminstone ej ha anländt före år 370; helst först vid denna tid, under Valens, kristendomen blef bekant bland Gotherna och de gothiska bokstäfverna, runskriftens grund, uppfunnos.

2. Det är nämndt, att Oden på sitt tåg genom norra Nedersachsen der qvarlemnat en son Vekta l. Vegdeg, från hvilken de angelsachsiska härförarne Hengst och Horst på ett dubbelt sätt härledas:

Af dessa båda slägtledningar är den första ostridigt den rättare, då den är uppgjord af Beda, som sjelf härstammar från de med Hengst och Horsa till Brittannien öfvergångna Angelsachserna och dog först 735 samt följ-

aktligen bättre än Isländare och Norrmän, dem Torfæus följt, kunde veta Hengsts och Horsts fadersnamn. Pitta l. Fitta kan man utan betänkande förklara för interpolerad eller för en diktad person. Om alltså Odens son Vegdeg, som fadren qvarlemnade i Holstein, varit Hengsts och Horsts farfader; så inträffar hans nedsättande i denna nejd just vid den tid, då Gotherna skingrades af Hunnerna. Ty 449 gingo de båda angelsachsiska härförarne öfver till Brittannien, och ungefär 73 år förut (Hunnerna inbröto 376) måste deras farfader Vegdeg ha anländt till Nedersachsen. Då nu denne med sin fader Oden kommit från Neder-Dons nejder eller Scythien, så är gothiska rikets förstöring den sannolikaste grunden för hans utvandring.

3. Oden lemnade sonen Sköld på Seland, från hvilken Danske öfverkonungarne till Rolf Krake härstammade.

Rolf Krake dog omkring 750: detta intyga många nordiska kronografer. (Torfæi Series dynast. p. 254—285). Deraf följer, att hans stamfader Sköld måste ha lefvat, om ej just 376, dock vid tiden af denna för Europa så vigtiga tilldragelse. Ty, inberäknade Sköld och Rolf Krake, anföras 17 öfverkonungar af denna ätt. Egentligen 20 utom Sköld, men med denne dock blott 17 regeringar; ty 4 gånger regerade 2 gemensamt. Antager man nu, med Newton, i medeltal hvarje konungs regering till 20 år, så upptaga dessa 17 sköldungska regeringar 340 år.

Oden kan lika så litet som Niord ha länge regerat; då båda vid ankomsten till Sverige måste ha varit bedagade, helst Odens söner redan förut valdes till härförare, och Frey, Niords son, redan före utvandringen var offerprest. *Yngve Frey* synes betyda *den unge herren* (Junker).

Bland Ynglingarne lefde *Östen* samtidigt med Rolf Krakes mord, således 730. Och han var den 19:de från Oden.

Anm. Det följande hos Hüllmann är för oss mindre vigtigt. Endast må anföras, att H. sätter Ragnar Lodbroks död vid år 850. Härmed temligen öfverensstämmande angifva de Isländska annalerna 845 (Torfæus, p.

377), Suaning (Chronol. Dan. p. 63) 841, och enligt Engländarne infaller hans landstigning på Brittiska kusten 850 (Rapin von Thuyras allgem. Gesch. v. England. Deutsch, 1755, I. 269). Tidigare kan man icke bestämma hans död, då Ynglingakungen Östen lefde blott 100 år förut; sednare icke heller, om det är sannt att han stridt med Carl den Store (Saxo, i 9:de boken).

Om den poetiska eddans ålder

af

BERGMANN *).

Den allmänna traditionen på Island, från 14:de seklet, tillskrifver denna samling presten Sæmund Sigfusson, af sina landsmän kallad *den vise*, i anledning af de vidsträckta kunskaper, som han vunnit under sin vistelse i Tyskland, Frankrike och Italien. Liksom hans landsman Are, äfven kallad *den vise*, studerade Sæmund företrädesvis Norges historia. Han dog 1133, lemnande ofullbordade några historiska skrifter, som ej blifvit oss bevarade. Traditionen tillskrifver honom äfven poemet *Solarliod* i Eddan. Som presten Sæmund älskade vetenskaperna och skaldekonsten, tillskrefs honom samlingen af de skandinaviska poemer, hvilkas författare var okänd. Men flera nog starka skäl synas oss icke medgifva, att man låter Sæmund vara upphofvet till den poetiska eddan.

Redan Arnas Magnæus **) bevisar, att denne prest, redan vid 60 års ålder, ännu ej hade gjort någon samling af eddisk egenskap, och han tviflar, att vid denna ålder Sæmund, som ej ens har kunnat fullborda sina historiska arbeten, kunnat ega nog ledighet och kraft att sammansätta det arbete, man tillegnar honom. Om detta Arnas' skäl ej synes nog bindande, skola vi tillägga det följande, som är hemtadt från sjelfva samlingens beskaffenhet, så-

---

*) Ur "Poëmes Islandais", Paris 1838; ett arbete af högt värde.

**) Se *Edda Sæmundar hins froda* I. XIV, Köpenh. uppl.

dan den ännu förefinnes. Enhvar skall medgifva, att de prosaiska förorden framför några af eddans poemer blifvit tillaggda af den som gjort samlingen. Men man måste tillstå, att Sæmund mycket litet förtjent tillnamnet *den vise*, om dessa förord utgått af hans penna. I sanning äro dessa företal ej blott skrifna i en allmänneligen dålig stil, utan ännu mindre låta de oss ana författarens lärdom, emedan de till större delen icke angifva annat än det som redan finnes tydligen uttryckt i poemerna sjelfva. Vidare: öfverallt der företalens författare skall angifva de facta eller berätta de omständigheter, som icke äro redan antydda af skalden, visar han sin oskicklighet, förfelande poemets sanna synpunkt. Konklusion: lika omöjligt som Sæmund den vise kan ha skrifvit dessa företal, lika omöjligt är det att göra honom till samlingens upphofsman, emedan den, som gjort samlingen, äfven skrifvit företalen.

Än vidare! Om presten Sæmund lemnat bland sina skrifter denna edda, som man tillegnar honom, hade detta verk bestämdt ådragit sig de lärda Isländarnes uppmärksamhet och författarne hade ej uraktlåtit att flitigt citera det. Men den ryktbare Sturleson, som lefde i början af 13:de seklet, och som var på en gång klassisk häfdatecknare, utmärkt skald och Islands förnämste dignitär, kände ej den samling, som man tillskrifver Sæmund; han citerar den ej i någon af sina skrifter, ehuru han ofta haft tillfälle att omtala detta verk, om han känt det, och han skulle bestämdt ha känt det, om samlingen förefunnits. Hvad som ytterligare bestyrker att Snorre aldrig haft denna samling i handen, är att hans citationer ur de gamla poemerna ofta förete helt olika läsarter med Eddans; än mer, Snorre synes ock ej känt tillvaron af åtskilliga poemer i denna samling; slutligen har han icke känt ens ordet *Edda*, som man ej finner i något af hans verk. Af allt detta tro vi oss berättigade att antaga, att poetiska eddan, långt ifrån att ha blifvit sammansatt af Sæmund, icke en gång har existerat på Snorres tid († 1241). Det är en märklig sak, att ordet *edda* ej finnes i någon skrift före 14:de seklet; hvartill kommer, att detta ord, citeradt uti tvenne poemer från denna tid, ej bevisar något för den poetiska eddans tillvaro: ty, när i

poemet *Lilia*, tillskrifvet Eystein Arngrimsson, 1360, de poetiska föreskrifterna kallas *Eddu-reglur*, och när uti Arnas Jonssons poem, 1370, den poetiska konsten kallas *Eddu-list*, är det tydligt, att här ej är frågan om den Sæmund tillskrifna poetiska eddan, utan om den prosaiska eddan, kallad *Snorra-Edda*. Denna sednare samling tillkom mot slutet af 13:de seklet genom en isländsk grammaticus, som ville göra en afhandling i retorik, metrik och poetik. Han gaf samlingen namnet *Edda* (mormoder), utan tvifvel emedan denna bok innehöll gamla mytologiska traditioner, som gamla personer brukade till aftonunderhållning under den långa vintertiden. Som denna edda företrädesvis var sammansatt af verk, utgångna ur Snorres penna, kunde man gifva boken det mera upplysande namnet *Snorra-Edda*. Men hvad angår den andra eddan, synes den ha blifvit sammansatt nästan vid samma tid som Snorra-edda, d. v. s. i slutet af 13:de eller början af 4:de seklet. Alla resultater af våra forskningar bestyrka denna tanka, och vi vilja ytterligare befästa den. Från början af 12:te seklet hade på Island utvecklat sig en mycket verksam litterär anda; man började ej blott skrifva historia och öfversätta latinska böcker, man gjorde sig äfven omsorg att ur folkets mun samla traditioner och gamla sånger. Skrifkonstens införande i början af 13:de seklet gynnade denna litterära rörelse, och presterne började med ifver sammansätta sagocykler, lagar, sånger och filologiska afhandlingar *). Också äro de äldsta manuskripter, som återstå af de skandinaviska litterära minnesmärkena, från denna tid; de uppstiga knappt till 13:de seklet; sådana äro särskildt *Codex regius* och *Fragmentum membraneum* af poetiska eddan. Det är då ännu ett skäl mer att tro den poetiska eddan sammansatt vid slutet af 13:de eller början af 14:de seklet, emedan de äldsta manuscripter af denna edda icke uppstiga till detta tidehvarf, och emedan, såsom nyss nämndes, det är i denna tid, som man var mera särskildt böjd att göra samlingar.

Då begge eddorna höra till nästan samma tidehvarf, återstår att afgöra hvilkendera är äldst. Snorra-eddan synes oss ha blifvit sammansatt före den andra. Ty vid

---

*) Jfr Um *Latinu-stafrofit* (latinska alfabetet) s. 274, 275.

jemförelsen af det prosaiska förordet till *Lokasenna* med kap. 23 i Snorra-eddans *Skaldskaparmál* *) öfverraskas man med att finna några omständigheter anförda i nästan samma ordalag uti begge skrifterna. Denna öfverensstämmelse kunde ej vara tillfällig; man upptäcker lätt, att förordets författare lånat dessa enskildheter från Skaldskaparmál. I sjelfva verket äro dessa anförda uppgifter väl på sitt ställe i Snorres afhandling, under det de icke äro på sitt ställe i det ifrågavarande förordet **). Deraf kan man sluta, att förordets författare eller poetiska eddans samlare haft Snorra-eddan för sig. Ty det som föranleder oss att tro, att dessa lån blifvit gjorda i en tid då Skaldskaparmál redan utgjorde en del af Snorra-eddan, är att förordets författare bör ha känt denna sistnämnda bok, emedan han högst sannolikt derifrån lånat namnet *edda*, som han gifvit åt sin sångsamling. I sjelfva verket skall man ej kunna neka, att detta namn mera passar till berättelser på prosa än till en samling af sånger, och i följd deraf böra vi tro att det ursprungligen blifvit gifvet åt Snorra-eddan och att det längre fram blott såsom härmning blifvit titel på den poetiska samlingen. Som den prosaiska eddan bar Snorres namn, upptog den poetiska Sæmunds, vare sig att samlingens upphofsman verkligen trott att sångerna blifvit författade af Sæmund, eller han helt enkelt ville

---

*) *Snorra-Edda*, ed. Rask, s. 129.

**) Snorre kunde mycket väl säga: *Thorr var eigi thar, hann var farinn i austrveg*, emedan han två rader förut hade sagt att Oegir bjudit alla Asarne; författaren borde då förklara Thors frånvaro. Men uti förordet är utsagon *Thorr kom egi thviat hann var i austrvegi* icke påkallad. Snorre säger ganska väl: *tha let Oegir bera inn ... lysigull that er birti ok lysti höllina sem eldr*, emedan han tillägger *sem i Valhöllar voru sverdin firir elld*; men uti förordet förklaras orden *thar var lysigull haft fyrir eldz-lios* icke af annat än hvad som säges i *Skaldskaparmál*. Hos Snorre är berättelsen om Fimafengrs död alldeles på sitt ställe; men uti förordet är den så olämplig, att den förvillar den rätta synpunkten, hvarur poemet bör ses. Slutligen då Snorre säger: *vannz allt siálft* &c., berättar han troget den mytologiska traditionen; men då förordets författare säger: *sjálft barsk thar öl*, är han i uppenbar motsägelse med hvad som i poemet förekommer; ty vi se der Loke begära dricka, Vidar och Beyla fyllande bägarne, &c. &c.

pryda sin bok med ett namn, som icke var mindre ryktbart än Snorres.

Öfver nordiska poesien och mythologien

af

Rühs *).

På särskilda tider, för åtskilliga ändamål, har jag sysselsatt mig med forskningar uti den äldsta nordiska historien och dess minnesvårdar: jag eger det medvetandet att icke ha varit intagen af någon förutfattad mening, och att ha framställt den med den fördomsfrihet, som man alltjemt måste medföra till hvarje historisk undersökning, af hvilken man väntar ett tillfredsställande resultat. Flera afsigter föranläto mig att bestämdt och i sammanhang utveckla min åsigt öfver den nordiska diktkonsten och gudaläran med deras grunder, utan all polemik och hänsyn på afvikande meningar: på detta sätt hoppas jag sätta hvarje fördomsfri på det fullständigaste i stånd af egen pröfning och omdöme. Många af mina förra yttranden, som dels mer efter omständigheterna framkastades, än utfördes, dels ock kräfva mångfaldiga modifikationer i följd af fortsatta studier och genom begagnandet af många nya mig förut otillgängliga hjelpmedel, ha icke sällan blifvit missförstådda, såsom t. ex. af P. E. Müller i skriften om *Asaläraus äkthet*, en afhandling, som ostridigt framställer allt, som derom kan sägas, lika skarpsinnigt som grundligt; likväl erkänner jag, att jag deraf ingalunda blifvit öfvertygad och att stridsfrågan ej synes mig bringad närmare afgörandet. I den sednaste tiden hafva öfver den äldsta nordiska historien omdömen blifvit uttalade, i hvilka jag icke kan instämma: de bero på grunder, som den sanna kritiken icke kan antaga; jag har vid alla mina historiska arbeten alltid känt behof att uppfatta hvarje föremål i dess sammanhang och betrakta det i dess verklighet: på

---

*) Denna afhandling utgör inledningen till "Die Edda", Berlin 1812.

denna väg har min åsigt öfver den nordiska forntiden uppstått: ju djupare och fullständigare jag begrep medeltiden, hvarmed jag en längre tid uteslutande sysselsatt mig, ju mer har jag blifvit öfvertygad om dess rigtighet.

I. *Islands och Norges historia i afseende på kultur och seder.*

Ön Island är belägen under 63°—67° nordlig bredd och en ännu icke noga utmätt longitud. Den är omkring 85—90 mil lång och omkring 55 mil bred. Den är helt och hållet vulkanisk: alla tider var den utsatt för de fruktansvärdaste naturrevolutioner, hvarigenom landets beskaffenhet i många hänseenden synes förändrad. Vid de första upptäckarnes ankomst skall ön öfverallt ha varit skogbeväxt, ehuru deraf numera blott ringa qvarlefvor återstå. Åkerbruk drifves ej alls mera, tilll följe af blåst, köld och eldsprutande berg. Imedlertid uppstår alltid frågan, om dessa fysiska förändringar verkligen varit af så stor betydelse, som man vanligen antager, om ej de gamle annalisterna tillåtit sig öfverdrifter, om man alltid rätt förstått deras uppgifter och ofta icke deri funnit mer än de innehålla. Invånarnes näringsfång inskränker sig till boskapsskötsel och fiske, synnerligen det sednare; naturligtvis kunde då ej befolkningen vara talrik. Märkvärdigt är att den i medeltal alltid blifvit lika och till och med i de mest blomstrande tiderna ej varit större än för närvarande: den har aldrig öfverstigit 50.000 personer. (1801 uppgick den till 47,207 personer enligt Stephensen, Island i det attende Aarhundrede, Kjöbenh. 1808, s. 265). Genom den dåliga förvaltningen, som länge gjorde handeln till ett monopol och äfven efter dess frigörelse underkastade den mångfaldiga band, lades oöfverstigliga hinder i vägen för Isländarnes välstånd; den nuvarande generationen liknar ej mera sina fäder, som sånger och sagor förherrligade; deras efterkommande hafva nedsjunkit i armod och nöd; sträfvan för det nödvändiga har utsläckt sinnet för den fria utvecklingen, förlamat kärleken för konst och vetenskap.

2. Länge var Island förborgadt i den norra oceanens sköte: hvem kan öfvertygas, att forntidens bildade folk

med sin ofullkomliga skeppsfart framträngt till en så nordlig bredd? Lika obevisad är den uppgift, att redan före de nordiska kolonisterna irländska kristne bebott ön, men dragit sig undan hedningarne, då skälet lätt upptäckes hvarföre den uppfunnits. Först i Harald Hårfagers tid, som 863 blef Norges konung, blef ön upptäckt. Den förste Norrman, som der nedsatte sig, var Ingolf omkring 873; snart blefvo utvandringarna så talrika, att Har. Hårfager, fruktande att se sitt land folktomt, tillät utflyttning endast mot en afgift, men ändock var Island inom 60 år uppfylldt af bebyggare. De medförde från hemmet lag, språk, religion, seder; för att grunda ett sannt omdöme häröfver, måste Norges dåvarande tillstånd framställas.

3. Norges äldsta historia, hvilken liksom de båda andra nordiska rikenas hos de inhemska författarne uppstiger minst till Christi födelse, är blott dikt: hur underbart är det dock, att man skall tillskrifva de isländska historiska sagorna mer trovärdighet, än frankern Hunibald eller engländarn Gottfrid af Monmuth, hvilkas arbeten lemna de mest träffande motstyckena till de nordiska historieböckerna. Så mycket är säkert, att Norge ursprungligen ej var förenadt under en herskares välde; fastmer voro dalarne och landskapen bebodda af flera stammar, som lefde oberoende af hvarandra, men, enligt andra obildade folks art, i spetsen hade en stamhufvudman af mycket inskränkt magt: en fullkomlig likhet egde rum och intresset var det enda band, som förenade folket med anföraren. Blott utmärkta egenskaper gåfvo ett företräde, och det förtjenar anmärkas, att äfven de sednare häfdatecknarne alltid framställa konungarna såsom de förnämligaste män, hvilka voro de första så väl i mod och styrka som äfven i alla idrotter. Vid medlet af 9:de seklet blir historien något trovärdigare, helst dessa tider ligga närmare kristendomens och skrifkonstens införande. Efter Har. Hårfagers död 936 utbröto stridigheter mellan hans söner i full låga. En af dem, Håkan den gode, uppfostrades i England för att tillegna sig den högre kulturen och de finare sederna hos ett bildadt folk *). Understödd af sin foster-

*) Theodoric. Mon. de rebus vetust. Norveg. i Script. rer. Dan. V. 314.

fader, kung Athelstan, förvärfvade han sig genom stora löften ett talrikt parti, som förskaffade och försäkrade honom riket. Håkan var redan kristen, men vågade icke synas så för att ej afvända folkets gunst: men i tysthet sökte han utbreda den nya tron och förvärfva den anhängare. Så snart han imedlertid genom flere stores bistånd trodde sig nog stark, lät han en biskop och andra lärare komma från England och yppade sin afsigt att införa kristendomen; men mycken oro uppstod; de församlade bönderna hotade att afsätta kungen. Håkan måste gifva efter och tvangs att deltaga i en offerfest.

4. Det norska språket är, liksom de öfriga skandinaviska mundarterna, en gren af den neder-*germanska* språkstammen *). Man behöfver endast jemföra Norrmäns,

---

*) *Germansk* är det bäst passande uttrycket för att beteckna dessa serskilda beslägtade folk. Det gör mig ondt, att en ung lärd, **Rask**, hvars bemödanden äro lofvärda och berättigade till de bästa förhoppningar, anstucken af en lika föråldrad som löjlig patriotism, som med skäl måste utestängas från sanningens och vetenskapens riken, har låtit bänföra sig till att deröfver på ett alltigenom ovärdigt sätt polemisera med den förevigade **Adelung** (Veiledning til det isl. Sprog. Kjöbenh. 1811. s. XXXII); tydligen önskade man en *allmän* beteckning, som icke tillika erinrade om något särskildt: ty om den särskilda stam, som fordom bar namnet Germaner, veta vi alldeles intet; just derföre har man också ej valt benämningen *tysk*, ehuru efter den gamla regeln, att namnet tages efter det förnämsta, Tyskarne kunde göra det rättvisaste anspråk derpå såsom det mest utbredda, mägtiga och bildade folket, hvilket alla de andra, synnerligen de nordiska, stammarna hafva att tacka för sin hela kultur; helt och hållet opassande och förkastlig är benämningen *gotisk*, som Rask föreslår. Det sätt, hvarpå han behandlar den förtjenstfulle Adelung, är ock så mycket mer tadelvärdt, som Rask sjelf i de öfriga den tyska dialektens mundarter är ganska okunnig och på det tydligaste blottar denna okunnighet: så t. ex. anförer han s. XXIV åtskilliga ord, om hvilka han påstår, att de uti intet honom bekant språk kunna förklaras eller återfinnas, och alla dessa ord förekomma i andra germanska dialekter: t. ex. *frodr*, förståndig, kunnig, platt-tysk. *frod*, försigtig, *froden*, förstå (månne beslägtadt med *φρην*?); *Ulfr*, varg, platt-tysk. *Wulf*, blott med den vanliga aspirationen; *Ast* kärlek, *Aust* hos Ulphilas, angels. *aest*, aktning; *Hugr*, sinne, fortlefver i det gamla namnet *Hugo*; *ey*, *Eiland* o. s. v. Här är ej stället att framlägga det felaktiga i Rasks öfriga påståenden; blott måste här anmärkas, att måhända hela afdelningen öfver de nordiska språken ej är Adelungs verk, ty den för-

Svenskars och Danskars äldsta skriftliga minnesmärken för att öfvertygas, att från Lapparnes gränser till Eider blott ett språk funnits i hela germanska norden, hvilket först i sednare tider af särskilda anledningar söndersfallit i betydligt afvikande dialekter. På Island har det gamla språket renast bibehållit sig i sin ursprunglighet, ehuru, såsom snart närmare skall visas, icke utan betydlig fremmande beblandning; det var naturligt i följd af landets afskildhet och den ringa beröring, hvari Isländarne följaktligen stodo med fremlingar, men äfven i följd af språkgebitets inskränkta gränser. I början var isländska språket hela nordens egendom: men sedan i de andra länderna särskilda munarter uppstått, förstodos och lästes ej mer isländska böcker; på Island skrefs mindre, hvarigenom för språket fattades den alltid framskridande bildningen genom skriftställeri, som alltid förändrar och formar de lefvande språken, så omärkliga än modifikationerna må vara, när ett språk en gång uppnått en viss grad af utbildning.

Anm. Till närmare upplysning af hvad Rühs här anfört om nordiska språket, såsom en gren af det nedergermanska, bilägga vi några träffande och begrundansvärda ord af Wieselgren, i «Sydskandinavernas förstfödslorätt» sidd. 71—73: «Meningen om Indogermanstammarnes ankomst direkte från norr och öster kunna vi ej upprepa. Både språk och myth visa oemotsägligt, att våra nordiska stammar äro *Germaner*, men bland dessa ej af *Högtyska* utan *Nedertyska* grenen. Denna träffas på tyska sidan af Östersjön, men att den just dit sträckt

---

träfflige utgifvaren Vater säger uttryckligen (Mithridates II. xi): Für die Sprachen des skandinavischen Stammes war zwar ausgearbeiteter Text da, aber ein so sehr kurzer, dass überall weitere Ausführungen nöthig wurden. — Den ton, som vissa danska pöbelskribenter uppstämma öfver utmärkta tyska lärdes arbeten och åsigter, utan att kunna vederlägga dem, är så platt och gemen, att man med skäl åt deras obetydlighet öfverlemnar skrikarne, hvilkas röst dessutom knappast förnimmes utom Köpenhamns murar; men bedröfligt är det, när män af förtjenst, af redbart nit för vetenskapen, ställa sig vid sidan af dessa efemerer: i det följande blifver tillfälle att ännu en gång återkomma till detta ämne.

sig *från öster*, finna vi vara en hypothes allena, utan grund i språk och fornlemningar «mellan Svarta hafvet och Östersjön;» deremot finna vi *Plattyskan* leda oss från Rhenens utlopp till Dünas. Belgernas-Holländarnes språk är mest likt våra skandinaviska tungomål, särdeles det svenska, deribland mest Virdaspråket, af alla utom Östersjön anträffade idiomer, betraktadt tillsamman med sitt syskon Plattyskan. Der är således det säkraste bevis, att våra stammar, om de bott vid Svarta hafvet, följt Argonauternas väg — Donau till Rhen — och från Rhenmynningen dragit sig förbi Elbemynningen, först öfver Jutland mot Götaland, och andra hopar sedan utbredt sig jemte Östersjön tills Sklaver-folksströmmen mötte, då de öfver Östersjön måst börja befolka östra och södra stranden af den gentemot liggande stora skandinaviska halfön. Sigtunas eller Upsalas Odin *reformerade* och *constituerade* Götar, men förde väl ej en ny *folkstam* med sig.

Ännu går och gäller *bland lärde*, som äfven i Förf. egt en af sina lärjungar, att 4 eller 5 hundra år f. Chr. «flera bland *asiatiska folkstammarne* vandrade till våra lugna *nordiska* bygder, att de märkvärdigaste bland dessa Asiater voro Scyther och Göther, som anlände genom Ryssland, längst bort sydost ifrån; att de ej stannade, förrän i det land de kallade Scythia och Gothia eller Scythiod, hvaraf blef Svithiod och Gauthiod — Svea och Götha riken, förut bebodde af Joter, som än betyder Finnar, än ett utdödt obäkligt vildt slägte (sednare ha Lappar inrymts såsom för-Odiner); att dessa Asiater dyrkade Allfader, himmelens och jordens skapare, rent och oskrymtadt, tjenade honom med en redlig vandel, lefvande i en eller 3 stora monarkier, alla djupt monarkiskt sinnade i sin politik» o. d. Detta deistiskt monarkiska Schlaraffenland beskrifves hos somliga såsom beklagligen till slut förstördt genom munkar och prester.

Man har sökt bevis för de upprörda Asiaternas invandring till vår «lugna Nord» i Sanskrit och indiska myther. Fastän detta språk och dessa myther ha förvandtskap med Nordens, så må vi väl minnas, att Tyskland ligger emellan oss och att *intet det ringaste asiatiska spår* kan uppdagas i Norden, som ej i än ursprungligare

skepnad framstått vid Dünas, Oderns, Weichselns, Elbens, Rhens och Donaus stränder. Således synas vi med skäl böra grundligast undersöka, hvarifrån i Tyskland vi månde ha kommit, och så, om förmåga och lust sträcker sig, biträda Tyskarne, att undersöka deras och vårt gemensamma förhållande till Asiaterne. Ty den drömmen om Norden såsom en Vagina gentium i den gamla skepnaden, kan ej mera bli vetenskaplig öfvertygelse, om än naturforskarne kunde ådagalägga att Ulimaroa är en del af en söndersprungen planet, hvars öfriga stycken svinga som Juno, Ceres, Vesta och Pallas på firmamentet, och hvilken hit ankomna del i sitt fall kastat æqvatorn från Siberiens palmskogar vid n. v. Ishafvet till Sumatra och Borneo. Skola vi vidhålla denna inbillning om direkt härkomst från Asien — genom Ryssland, få vi ock behålla Johannes Magni kronologi, ehuru den ringa matjord, som hunnit lägga sig öfver sanden, föga ger rum för föreställningar om några Saruchs samtida i vårt fädernesland; men att låta ett par hundra år, förrän Marius kämpar med tyska folkstammar, vår Nord först befolkas med Asiater, som genom Ryssland invandra, utan närmare gemenskap med de Germaner, som visserligen då glömt sitt asiatiska språk vid Donaus stränder, kan passa i en ammsaga allena. Att uppleta *asiatiska* men *utomgermaniska* spår i språk, i myther, i sägner, borde väl åtminstone försökas, förrän vetenskapsmän upprepa en sägn, som förutsätter en sådan ovanlighet i häfderna, som att en stam, ytterst nära i slägt med det folk, som fyllt Germanien, direkte från Kaukasus skulle tåga *från* bördiga *genom* bördiga och föga bebodda till ett obördigt land innanför Östersjöns vida vatten. Att *vårt språk* ännu 4 à 500 år f. Chr. f. skulle varit taladt i Asien, men *Germanerna* redan 1200 år f. Chr. bosatta vid Donau och Rhen — som vi snart skola ådagalägga — är en förslagsmening, som hinner ända till löjlighet. Försöken att i Ryssland leta spåren af de framtågande svenskarne hafva ej rätt velat lyckas. Deremot är tydligt, att man *från* Sverige trängt in åt Ryssland.»

---

5. De nordiska folkens religion hade vid den tid, då vi lära känna den, redan någorlunda utbildat sig, den

hade redan blifvit ett medel, som drog skilda stammar fastaro till hvarandra, ja bildade ett slags enhet mellan dem: ett eget preststånd hade redan afsöndrat sig, och det fanns redan vissa allmänna gudomligheter, som likväl icke voro desamma hos alla stammarna. Namnet Asar, Asinnor, hvarmed i allmänhet de nordiska gudarne betecknas, är af seduare uppkomst, sedan hos munkar och lärde ett system hade utbildats öfver nordens befolkning från Asien; derföre synes ordet så isoleradt, i en så bestämd betydelse, uti ingen beslägtad dialekt återkommande, och går ändtligen i det lefvande språket fullkomligt under *). Gudanamnens antal är i de historiska urkunderna ytterst ringa; Isländarnes och Norrmännens förnämsta guddom var Thor, Svenskarnes, Danskarnes och Nordtyskarnes Oden eller med tysk aspiration Wodan; dessutom anföras ännu Frey (Adams af Bremen Fricco) och Niord. Man hade bilder af dessa gudar, plumpa och oformliga, så goda ett obildadt folk kunde förfärdiga dem. Thor afbildades, enligt Snorre, i öfvermensklig storhet, med en hammare i handen; bilden var ihålig, stod på ett postament och var utsmyckad med guld och silfver; fyra bröd och fläsk i proportion dermed framsattes dagligen för honom; då en af Olof Tryggvasons tjenare nedstörtade idolen, hvimlade innandömet af råttor, ödlor och an-

*) Alla beslägtade spår äro dels för mycket enstaka, dels för mycket sökta för att kunna bestå mot den i texten meddelade åsigten: för att ej förtiga hvad som kan ha en betydelse, vill jag anföra allt hvad som är mig bekant. I några trakter af Norge brukar man, vid varning till någon, utropet *As!* (Ström: Beskrivelse over Söndmör 505). Jemförelsen blir mycket sökt. — Jornandes säger, att Gotherna efter den stora segern öfver Romarne under Domitian kallade sina store för halfgudar, d. ä. Anses; imedlertid är äfven denna uppgift af ingen betydelse, då sammanhanget mellan Gotherna och den skandinaviska stammen alldeles ej kan bevisas. — Hos Ulphilas (som Grundtvig, Nordens mytologi, Kjöbenh. 1808, s. 14 menar) förekommer intet dylikt ord; ty Fan, herre, som de gamla upplagorna ha, har enligt Gordons rigtiga anmärkning blott uppstått genom den missförstådda förkortningen Fā för Franja (det angels. Freah). — Fullkomligt utom all jemförelse synes mig det etrusciska Æsar (Suet. Oct. 97) ligga. Så mycket är säkert, att namnet Asar, så snart det betecknar Asiater, endast kan vara lånadt af folk, som dermed betecknade Mysien, eller begagnade det i en collektiv mening.

dra djur, som förmodligen tillegnade sig offertributerna. För öfrigt var gudakretsen ej så tätt sluten, att ju icke äfven hvarje enskild kunde dyrka ett särskildt gudomligt väsende; de otvetydigaste spår finnas, att, oaktadt man redan hade hufvudgudar och nationaltempel, många individer dock dyrkade serskilda fetischer; så offrade t. ex. en norsk stamkonung Ragvald åt en ko, isländaren Brandr åt sin häst Freyfur; andra dyrkade till och med stenar, måhända såsom underjordiska skyddsgudars hemvist. Tron på väsen af detta slag, landvättur, fylgur, elfvor o. s. v. var allmän och har ända till våra dagar bibehållit sig hos alla nordiska folk. Norrmännen föreställa sig *Alferna* såsom små nakna piltar med obrättade hattar på hufvudet; de tro att dessa med sin andedrägt kunna skada menniskorna och åstadkomma sjukdomen alvgust, ehuru enligt andra denna sjukdom uppstår, om man kommer till ett ställe, der alfen spottat eller kastat sitt vatten *). Man kallar dem äfven underjordiska, de bo under vissa högar, hus eller träd; för öfrigt likna de fullkomligt vanliga menniskor, men äro till färgen blå; understundom bortföra de menniskor, som antingen alls ej återkomma eller ock såsom vansinniga. Vissa höga träd få enligt allmogens tanka ej afhuggas för att icke reta de underjordiske till vrede; flera kyrkor ha af dem blifvit flyttade till ett annat ställe, om deras grannskap var dem till last; vissa hus måste ock alltid blifva på samma plats, om man vill undgå olägenhet af de underjordiske. Isländarne ha en vida mer utbildad föreställning, som ej återfinnes hos någon annan stam. Alferna bilda en underjordisk stat af samma inrättning med den isländska på jorden. De stå under en ståthållare, som hvartannat år med någon af sina undersåter reser till Norge, der öfverkonungen har sitt säte: den förra för att lemna upplysning om folkets tro och hörsamhet, den sednare öfver myndigheternas förhållande; anklagas de sednare för någon förseelse, så afsättas de. Framför alla dygder öfvar alffolket rättvisa och billighet. Derföre, ehuru det är mägtigt i ord och önskningar, skadar det ej utan förolämpning menniskan. Nyfödda och

*) Ström, beskriv. over Söndmör I. 537, hvarifrån äfven det öfriga om den norska folktron är hemtadt.

odöpta barn röfva de och lägga sina egna (*umskiptingar*) i stället; derföre måste ammor och jordgummor vara på sin vakt. De bo i klippor och höjder, till och med i hafvet. Deras boningar äro täcka, alla husgeråd ytterst putsade: understundom inbjuda de menniskor, i synnerhet finna de nöje i umgänge med kristna; några hafva väl umgåtts med deras systrar och döttrar, hvilka äro lika sköna som eldiga, och med dem haft barn, som, för att erhålla en odödlig själ, måste badas i dopvatten; ja några alfqvinnor ha beständigt lefvat med menniskor, dock ha sådana äktenskap väl i början varit lyckliga, men alltid tagit ett sorgligt slut. Deras hjordar äro väl ej talrika, men mycket gifvande: de äro osynliga liksom deras egare, utom då det faller dem in att visa sig; ty de framkomma gerna vid klar luft för att upplifvas af solen, som med sina strålar ej når deras dunkla boningar. Understundom draga de omkring såsom menniskorna, synnerligen nyårsnatten, hvarföre spåmän och hexmästare då vaka vid korsvägar, för att genom vissa trollord förmå de förbidragande alferna att för dem afhölja framtiden; men andra personer, synnerligen husfäderna, inskärpa strängt hos de sina ett sedigt uppförande för att ej såra de osynliga gästerna, som torde vilja nedsätta sig i grannskapet: några lemna äfven allt öppet, antända ett ljus och duka bordet för att visa de kringdragande alferna sin välvilja *). På Färöarne kallas de Hulde-folk, äro välväxta, gråklädda, med svart hatt; deras stora feta kor och får beta utan att ses bland invånarne; någon gång lyckas det att varsna en del af deras hjordar eller hundar. De tycka om kristna fruntimmer äfvensom deras barn, dem de förbyta med sina egna **). I Norge anses Huldrorna för det qvinliga könet bland de underjordiske (alferne) eller rättare för ett slags skogsfruar, som man understundom ser drifva sin boskap i äng; denna är liksom frun sjelf af blå färg. Mest äro de berömda för sin underjordiska sång, Huldrelåt, som består i en ihålig, sorglig ton och på flere ställen, såsom man säger, blifvit hörd. Allbekanta äro i Sverige elfdansarne: en rund strimma i dagg-gräset ut-

---

*) Finni Johannæi hist. eccles. Isl. II. 368.

**) Landtbeskrivelse over Färöerne, Kjöb. 1800, s. 444.

märker det ställe, der de föra sitt nattliga tåg; den som om natten råkar in i en sådan ring, ser dem, och han är fallen i deras våld, dock skada de honom ej, på sin höjd göra de honom ett spratt. Ofta sitta de i små ihåliga stenar, som kallas elfqvarnar. Deras röst är låg *). Bonden på Seland fruktar elfkungarne; de ha sin synnerliga lust i att bry flickor och äro oförlikneliga spelmän. Det finns ett elfkonungsstycke, som väl mången skicklig musikus kan spela, men icke vågar föredraga; ty när det ljuder, drifves gammal och ung ja till och med det liflösa till dans, och spelmannen kan icke sluta, om han ej förmår att noggrannt spela stycket baklänges eller någon bakifrån afskär violsträngarne. Elffruarna kallas Elliser. De låta sig ses blott vid vackert väder, men endast i elfträsk (Ellemoser), synnerligen på ställen, der någon på olyckligt sätt omkommit. Än rycka de gräs från hvarandra, än dansa de. Framtill likna de sköna qvinnor, men baktill äro de ohyggligt vanskapade. De krama menniskorna i sömnen **). Äfven i Scotland herskar samma tro. Elfvorna ***) framställas såsom små varelser af en blandad eller rättare dubbel natur, i sina begär nyckfulla och i sin hämnd elaka. De bebo det inre af gröna kullar, företrädesvis sådana, som ha en konisk gestalt, på hvilken de i månsken hålla sina dansar; på ytan intrycka de märke efter sin ringdans, som dels är af gult och urblekt, dels af mörkt grönt utseende. Det är farligt att sofva inom ringen eller der befinnas efter solnedgången. Bortskaffandet af den grästorf, som blixten någon gång uppkastar ur jorden, tillskrifves äfven deras verksamhet. Boskap, som plötsligen angripes af kramp eller någon dylik sjukdom, anses ha elfskott, och det säkra botemedlet är att gnida de angripna delarne med en blå mössa, hvilket naturligtvis återställer blodomloppet. De trekantiga flintstenar, som så ofta blifvit funna i Scotland, hvarmed de gamle invånarne sannolikt försedde

*) Arndt, Reise durch Schweden, III. 16; IV. 247.

**) Den nordsjellandske Landalmues Character, Skikke, Meeninger og Sprog. Kjöb. 1798, s. 300.

***) Nu kallas de allmänt *Fairies;* men ordet *elfis* förekommer hos Douglas, den gamle öfversättaren af Virgilius, äfven i sammansättningarne *Elfmill* och *Elfshot.*

sina kastspjut, ansågos för verktyg, som elfvorna begagnade till utförande af sin hämnd, och kallades elfbågehufvud *(elf arrow heads)*. De grofva stridsyxorna af brons tillskrefvos äfven deras arbete. Ofta hörer man dem arbeta i klippor och berghålor. Bäcken i Beaumont t. ex., som genomlöper många afgrunder och hålvägar, är beryktad såsom en uppehållsort för elfvorna; de urhålkade och rundade stenar, som uppkomma genom nötning i dess strömfåra, kallas af folket elfvornas bägare och skålar. Det anses för farligt att gå förbi sådana ställen utan att genom en ceremoni afvända elfvornas ogunst. På berget Minchmuirs spets i Peebleshire är en källa, kallad ostkällan, emedan fordom vandrare brukade ditkasta en bit ost till offer åt elfvorna, åt hvilka hon var helgad. Deras vanliga drägt är grön, ehuru man på mossarne understundom sett dem i kläder färgade med bergmossa *(lichen saxat.)*. De rida ofta i osynligt tåg; men tyglarnas klingande ljud förråder deras närvaro. Vid sådant tillfälle låna de understundom jordiska hästar: deraf finner man hästarne ofta om morgonen flämtande och trötta. Elfvorna knäcka ock halsen af mången skön vinflaska i de rikas källrar. De älska äfven jagtens nöje. En ung matros reste nattetid från Douglas på ön Man; under vägen hörde han buller af hästar, jägarnes halloh och valdhorn. Straxt derpå visade sig 13 grönklädda väl beridna jägare: den resande fann så mycket nöje i jagten att han följde den och flera mil njöt af musiken. Först vid ankomsten till sin systers hus förnam han den fara, hvari han sväfvat. De älska mycket hästar; ja man berättar till och med, att en elfva köpte en häst och efter betalningen med densamma sjönk ned i jorden framför säljarens ögon. Farligast äro de genom sin benägenhet att bortbyta barn, i afsigt att ur deras kroppar stjäla menskliga själar. Denna tro herrskar i synnerhet på Scotlands ostkust *).

Äfven Angelsachserna kände elfvor och ha till och med en mängd namn för särskilda klasser: muntelfvor, oreader, bergelfvor, moider, vuduelfvor, dryader, vylde-

---

*) On the fairies of popular superstition, in the minstrelsy of the scottish barder II. 157 ed. 3 Edinb. 1806.

elfvor, hamadryader, sæelfvor, najader, danelfvor, castalider; imedlertid ha väl dessa namn aldrig brukats bland folket, utan blott uppfunnits af de lärde för att öfversätta de grekiska namnen, ty redan de äldsta bearbetarne af det angelsachsiska språket hade en märklig kärlek för detsammas renhet och sökte återgifva de fremmande uttrycken uti inhemska ord *).

Den andra klassen underväsenden bilda i Norge *dvergarne*, som ansetts lägre än alferne; de göra folket intet ondt, men skalkas gerna: så borttaga de t. ex. verktyg och andra ting och återställa dem med ett hånlöje öfver egarne, som länge sökte det förlorade och sedan ha det midt för näsan. Deremot tror man, att de skadat boskapen, om den är lam eller svag i benen: deraf uttrycket *dvergslagne*. Dem tillskrifvas äfven kanterna på bergkristall, som allmogen kallar dvergasmide. Med dvergarne synes koboldar eller husandar beslägtade; i Norge kallas de Nissar: man föreställer sig dem såsom små gossar, som i synnerhet vistas i stallet, och man ser dem gerna, emedan de bidraga till djurens välstånd; larm och buller kunna de ej uthärda; man kallar dem äfven Nisse god dräng; samma namn ha de i Sverige, der de dock äro allmännare bekanta under benämningen tomtegubbar; man tror att de förrätta hvarjehanda husliga tjenster och framsätter derföre för dem mjölk och annan mat. På Färöarne kallas de Niagrujsar, små varelser med en röd mössa på hufvudet, som bringa lycka med sig der de vistas. Äfven för Selandsbonden äro Nissar bekanta: de äro klädda som han, och bära före Michaelis liksom han en hatt, sedan en mössa; de uppehålla sig i ladan eller stallet, der de vårda djuren och väl fodra dem på grannarnes bekostnad; vid högtider framsättes åt dem mat. I Scotland bo de under tröskeln och stå i vänskapligt förhållande till värden. De kallas *Browney*, kanske af deras kläders el-

---

* Dessa namn finnas i Ælfrics gamla glossar i följd med hans grammatik, som Somner 1659 utgaf med sin diktionär, sid. 79. — Förf. erinrar härvid, att han blott upptager den skandinavisk-germanska stammens folktro, men äfven anförer Scotlands, emedan äfven han hyser den mening, att i Lowlands redan tidigt en germansk stam var inhemsk.

ler kropps färg *). I England känner man dem under namnet *Robin Goodfellow* (= Nisse god dräng). Bland Orkney- och Shetlands-öarnes bebyggare herrskar samma tro. På de sednare hade åtminstone för ej länge sedan hvarje familj sin Browney, åt hvilken offrades för hans tjenster; gjorde man smör, så stänktes mjölk i alla husets vrår till Browneys bästa **). I Norge tror man ännu på en sjögud, *drou* eller *sjödrou*. Sjörån och sjöfruar fångades ofta i Norge. Två fiskare förde en sådan till konung Hjorlef ***). I danska folkvisor förekomma de ofta †). En hafsfru visade sig 1576 för en bonde på Samsö ††). På Scotland lefver samma tro: serdeles på ön Man finnas otaliga berättelser om sjöqvinnor. De äro ofvantill sköna, men hafva fiskstjert. Ofta förälskade sig en sådan i en jordisk yngling och drog honom ned i sin korallborg. Tydligen herrskar i dessa föreställningar en grundidé; men man ser äfven huru de genom fremmande inflytelse, genom kristendomen, genom romersk-grekiska myter, till och med genom orientaliska och romantiska sagor, blifvit utvidgade och utsmyckade †††).

Åt de förnämsta gudarne voro på särskilda ställen tempel uppresta; några af dem voro mycket berömda såsom templen vid Upsala, vid Leire l. Lethra på Seland o. a. De skandinavisk-germanska folkens kult var högst rå: på vissa tider firades allmänna fester, hvari alla ett distrikts invånare eller en stams medlemmar deltogo: det var ordentliga folkfester; de församlade medförde allt hvad som kunde väcka och befordra glädjen. Öl var i öfverflöd

---

*) Jfr J. Jamieson: etymological dictionary of the scottish language. V. I. s. v. Browny. Edinb. 1808.

**) Brands description of Orkney, Zetland o. s. v. Ebinb. 1701; Martin, description of the western Islands of Scotland, Lond. 1703, s. 333, 391.

***) Björners nord. kämpadater, c. 7.

†) Viser om Konger, Kemper og andre, Kjöbenh. 1787. Rosnur Hafmand 152, Drouning Dagmar Spaaes af en Haffrue 207 o. a.

††) N. Slange: Gesch. Christ. IV. Tyska öfvers. I. 59.

†††) I afseende på scotska folktron är dessa fremmande elementers inverkan ganska väl angifven uti ofvananförda verk: On the fairies of popular superstition.

förhanden: boskap och i synnerhet hästar slagtades: med offerblodet besprängdes gudabilderna m. m. Äfven menniско-offer förekomma, ehuru man sökt neka hvad som är fullt ådagalagdt: om Danskarne af Dithmar af Merseburg, om Svenskarne af Adam af Bremen, och om Normännen af Vilhelmus Gemmeticensis*). Härmed öfverensstämma nordiska urkunder: i Thors tempel stod ett stort rundt kopparkärl för att upptaga de offrade djurens och menniskornas blod; i närheten af ett annat tempel var en sten, Thors-sten, hvarvid ryggen bräcktes på de till offer bestämda menniskorna**); dylika exempel förekomma ofta, ja Isländarne ville genom ett stort menskooffer beveka de gamle gudarne att skydda dem för kristendomen. Presterna hade ett betydligt inflytande; de tyckas tillika ha varit slägternas öfverhufvuden, och sålunda haft en yttre och en andlig magt i förening. I fortvaron efter döden sågo nordiska folken en förskönad fortsättning af jordlifvet; hjelten hade eviga strider, men inga sår dödade: och efter striderna vidtog det oafbrutna dryckeslaget: derföre lemnades den döde äfven hans vapen och husgeråd, ja äfvenväl hans älsklingshäst med i grafven: trogna tjenare dödade sig utan betänkande på sina herrars graf, för att äfven i detta lif tjenande följa dem.

Så framstår de gamla nordiska folkens religion i verkligheten: med dessa uppgifter öfverensstämma de utländska häfdatecknarnes och de inhemska sagornas underrättelser: öfriga förhållanden stå ej dermed i strid. Ett sådant folk *kunde* ej ha någon annan religion; hvem kan föreställa sig, att dessa ohyfsade krigare och sjöröfvare hade ett vidlyftigt system af religiösa ideer, som till en del endast kunde härflyta ur en djupsinnig spekulation, att de egde en utbildad historia, en fullständig genealogi öfver sina gudar? En klar, enkel religiös åsigt, som fann sin grund och giltighet i hela deras lif, var för Norrmännen tillfyllest, och en sådan framstår i den bild, som vi kunna erte ur de äktaste, ursprungligaste källor.

---

*) Hist. Norrmann. II. 6. in Hist. Norm. scriptt. ant. 218, om orden *Deo suo Thur humanum sanguinem libantes* tolkas bokstafligen.

**) Finnus Johann. I. 16, 22; enligt Buasaga och Landnamabok.

Harald Hårfager tvingade Norrmännen, som dittills lefvat frie, att lemna sig en afgift af deras besittningar: i hvarje provins anställde han en Jarl (angels. *Eorl*, ståthållare), som skipade lag och uppbar konungens inkomster: hvarje hade fyra lägre embetsmän, Hersar, under sig: en jarl måste i krig ställa 60 man, en herse 20. Sålunda utbildades ett slags länväsen, visserligen blott i sina första grunddrag. I sin lifvakt upptog Harald blott tappra och dugliga män, som utvaldes från alla landskap. Det fanns en egen sorts krigare, berserkarne, hvilka, som det synes, tjente för sold, och i likhet med Condottieri och andra legotrupper föröfvade våld och ofog. De skydde ingen fara; utan harnesk störtade i striden; de tyckas ha eldat sig genom något exalterande medel liksom österns Assassiner. Harald hade äfven ett stort antal skepp, med hvilka han drog ut i sjötåg t. ex. till Scotland. Ett folk, som älskar och drifver sjöröfveri, som bakslugt öfverfaller fredliga kuster, kan man omöjligen tillskrifva högre och förädlade tänkesätt; den äkta riddaren sätter sin karakter i den värnlöses försvarande. På sedernas råhet förekomma öfverallt de mest slående bevis: den vildaste grymhet, mera upprörande än hos Irokeserne, var de första hjeltarnes gamman; det var vanligt att på en fången fiendes rygg rista örn *). Ett annat bevis på folkets råhet eller armod lemnar den allmänna seden att utsätta eller åt döden inviga barn af bräcklig natur eller som besvärade föräldrarne: en sed, som ej en gång kristendomen kunde utrota och som ännu i början af 12:te seklet måste tillåtas i en kyrklig landskapslag. Månggifte egde rum; qvinnorna voro männernas slafvinnor: till och med kunga-gemåler måste förrätta de svåraste hussyslor: kung Alfrec hade tvenne hustrur, som oupphörligt voro i kif; kungen gaf ändtligen företräde åt den, som kunde brygga det bästa ölet **). Hertig Rollo af Normandie hade befallt att all åkerredskap skulle ligga på fältet, helst ingen tjufnad var möjlig under hans stränga polis. En bonde hörde denna befallning, men öfverfölls af sin hustru vid

*) Utom exemplen hos Snorre se Saxo IX. 177 och Stephani anm; Fragm. Isl. hos Langebek II. 279.

**) Björners kämpadater, kap. 7.

middagsbordet med skymford öfver sin efterlåtenhet; under det han åt, skyndade hon hemligen ut och borttog redskapen; hur stor var mannens förvåning, då han om e. m. saknade sin plog; sorgsen återvände han. Triumferande och med hånande ord emottog honom hustrun; han ilade klagande till hertigen, som genast lät i hela grannskapet anställa den noggrannaste undersökning, men förgäfves. Robert frågade bonden hvem som upptäckt förlusten. Hustrun, blef svaret. Hon gisslades och bekände; hvarpå hertigen dömde mannen till döden, äfven af det skäl att han vore hustruns hufvud och hade bort hålla henne i tukt *). Ännu finnes i Norges afstängda dalar denna qvinnans missaktning **). Trollkarlar och hexor spela en stor rol i folkets lif; de smaklösaste sagor om trollkarlar och verkningar af trolldom berättas till och med af de bästa häfdatecknarne. Handeln var ytterst inskränkt; vid det allmänna sjöröfveriet kunde den naturligtvis ej höja sig: den förnämsta handelsplatsen var Tunsberg, som besöktes af många skepp från de öfriga norska hamnarne, från Danmark och Sachsen l. Tyskland; *under sommaren* var orten ganska folkrik. Den inhemska industrien inskränkte sig till de första oundgängligaste behofven; till och med goda vapen hemtades från utlandet: engelska spjut och välska svärd nämnas särskildt; det bästa svärd, man i norden sett, medförde Håkan den gode såsom en skänk af kung Athelstan. Ett af de förnämsta näringsmedlen var hästkött; allmännaste drycken var öl. Mjödet frambars understundom i furstehofven uti silfverkärl; sannolikt lärde Norrmännen känna det i England, ty i högre norden åtminstone är biskötsel omöjlig ***); hos de äldre

---

*) Quod caput malieris es et eam castigare debuisti. Dudo de morib. et aetis Norm. Script. hist. Norm. II. 85.

**) Gjelleböl, Beskrivelse over Sæters i Topogr. Journal for Norge XXVI. 42.

***) Vi hafva kommit till samma resultat uti vår rec. öfver Reuterdahls Kyrkohist. samt Physiogr. Sällsk. Handl. i Eos 1839. Ödmann yttrar, Witt. Akad. Handl. XIII. 27: "Biskötseln kunde ej vara betydlig i ett skogigt land, som hade få blomster. Mjöd gafs, men ansågs alltid som en högtidsdryck. Ingen Fjolner kunde drunkna i mjödkar." I Alvismál anföres mjöd såsom synonymt med öl. Biskötseln infördes med kristendomen, då man behöfde vaxljus i kyrkorna. I alla tider

Britterna var mjöd en älsklingsdryck: de prisa dess kraft i otaliga sånger. Dryckeslag voro de förnämsta och allmännaste nöjena: uti intet afseende voro de gamle norrmännen sina efterkommande öfverlägsna uti intellektuel kultur; de lefde och måste lefva så till följd af eviga lagar, som klimat och öfriga förhållanden föreskrifva, såsom ännu i så många ensliga dalar det folk, dit fremmande seder och utländsk kultur ännu ej framträngt *). Benägenhet för dryckenskap i öfvermått var redan i äldsta tiderna norrmännens nationalfel **).

8. Samma förhållanden egde rum på Island, blott med den skillnad, att regeringen ej var monarkisk; familjfäderna voro distriktens föreståndare under namnet Godar; de förrättade de offentliga offren och skipade lag. Hvarje bonde under dem lemnade afgift till templet. Trolleriet var på Island ännu allmännare än i Norge; det fanns flera slag af hexmästare: seidmenn och galdramenn; äfven funnos visa män, som öfvade hemliga konster; imedlertid voro de fruktade och afskydda. För öfrigt funnos egentliga hexor, Völor, som aflyftade framtidens slöja liksom de sibiriska schamanerna ***). Drakar och andar skyddade ön för fiendtliga anfall. Sjöröfveri drefs äfven mycket från Island.

9. All nordens cultur utgick från Christendomen; den nya religionen mildrade de råa sederna, den föranledde och underhöll en förbindelse med de bildade sydliga länderna: genom den uppstod en mängd politiella och sociala inrättningar: sjelfva skrifkonsten var en gåfva, för hvilken Nordens inbyggare hafva Christendomen att tacka.

---

har honung varit en införselartikel i Norge, enligt Keyser. Vi erinra oss endast tvenne ställen, der vi sett honung anföras såsom befintligt i det gamla norden. Det ena är Sigfridslegenden; men uttrycket klingar i denna uti religiös stil affattade berättelse helt bibliskt och erinrar om "mjölk och banog." I Eddan nämnes honung såsom ingrediens i Suttungsmjödet; men detta bevisar kanske endast eddans sena ålder. *Utg:s anm.*

*) Lefnadssättet beskrifves hos Gjelleböl, sid. 51.

**) An: de profectione Danorum in terram sanctam, hos Langebek V. 552.

***) De beskrifvas i Finni Johann. Hist. eccles. I. 18, 19.

Någon Dansk, som återvände från sina plundringståg, eller någon fånge kunde väl göra ett försök med skrifning och på ett rått och ofullkomligt sätt efterbilda de latinska typerna*); ty Hrabanus Maurus, Abbot i Fulda, som skref i början af nionde seklet, lemnar afbildningar af charakterer, hvaraf Nordmännerne betjenade sig till trolleri, och dessa likna runorna och benämnas äfven så**); runorna hafva oförtydbart uppstått ur det latinska alphabetet; några äro dermed helt lika, andra äro förvända, och egnade att ristas i hård materia. Ordet *Runa* betyder något hemligt, sedan trolleri, och är efter allt utseende ett lån ur Angelsachsiskan; här förekommer ej blott *Run*, *Rune* i ofvannämnde betydelse, utan äfven *runcraeftig* (en siare), *run-stafas* (trollsånger); bokstäfverna syntes Nordboerne såsom något hemligt, de kallade dem derföre runor, och betjenade sig af desamma förmodligen snart till trolleri; till skriftlig framställning blefvo de alls icke begagnade***), icke engång till inskrifter; icke ett enda minnesmärke med runska charakterer kan hänföras

---

*) I sina efterlemnade handskrifter yttrar Biskop Nordin: "Runor äro blott gamla latinska bokstäfver, dem man förkortade för att undvika större möda vid ristningen." Von Schantz, uti ett arbete om Runorna (i Nordinska Saml. N:o 215, 4:o, inb.), skrifver, att "munkstylen var *långstrekug* och *såg ut som runor*." Ganska märklig är uppgiften hos Joh. Magnus, uti Inledningen till hans Göthiska Historia, att Upsala *klerker* skrefvo "på Runsko" (Sv. Öfvs. sid. xv). Runan kan väl då knappast sägas vara *folkets* skrift, såsom motsatt *de lärdes*. Reuterdahl (Sv. Kyrk. Hist. II. 55, 266) synes gifva företräde åt den åsigt, att runorna icke äro en från äldre tider fortplantad national skrift, utan en förvriden latinsk, som folket småningom tillegnat sig och användt till monumenter. Den vanliga latinska var till sådana naturligtvis olämplig. *Utg:s anm.*

**) De inventione linguarum i Goldasti alem. rer. scriptt. II. 69.

***) Då Sturleson talar om Odens runor, är ordet troligen synonymt med *galdr*, trollsång, besvärjning, som Oden äfven säges hafva idkat. Vill man likväl med Nilsson hänföra Odinska invandringen i Sverige till sjette seklet e. Chr., så är väl ej omöjligt, att han kände skrifkonsten, då Biskop Ulphilas förut infört den bland Götherne. Imedlertid betyder i Stora Rimkrönikan verket *runa*: mumla, tyst utsäga något. Alldeles samma betydelse har det tyska *raunen*. *Utg:s anm.*

till den hedniska tiden *); allmänna blefvo de i de kristna tidehvarfven, och man bibehöll dessa enkla karakterer för deras större beqvämlighet. Uti Norge synes man ännu icke kännt dem i nionde århundradet, helst det på Island icke finnes några med runor försedda minnesmärken; hade de åter varit inhemska i moderlandet, så skulle utvandrarne, som bestodo af de förnämsta och mest bildade af folket, väl hafva medfört dem **).

10. Redan på sina ströftåg läto Norrmännen understundom döpa sig, synnerligen då något intresse dertill

---

*) Geijer yttrar i Sv. R. Häfder (s. 155), att de flesta af våra runstenar äro från kristna tiden ("från elfte och tolfte århundradet; men de finnas äfven, som med säkerhet kunna hänföras till det trettonde"). Han anmärker blott, att runstenar med märke af hedendom "saknas ej helt och hållet"; men de exempel, han anfört, ha sedan blifvit annorledes förklarade. Inskriften: "Thor *vige* (helge) dessa runor" (jfr Skandinav. Selsk. Skrift. 1807, sid. 276 och Rasks Isl. Gramm. sid. 2), bör enligt Sjöborg (Saml. I. 51) läsas: "Thor *högg* dessa runor." Thor eller Thore är ett nomen proprium, som brukas än i dag, och innebär således intet hedniskt vedermäle. Vidare anförer Geijer en sten med runinskrift, funnen i en graf bredvid en urna, som skulle antyda ett äldre tidehvarf. Sjöborg yttrar äfven härom (I. 78) sin tvekan, och Wallman (Vitt.Ak. Handl. XIV. 96) anser denna urna vara ett krigsbyte, och icke ursprungligen en krigsurna, samt sålunda intet bevisande i afseende på grafvens ålder. Stenen anföres uti Iduna V. 55 och upptages äfven i Wieselgrens Sydskandinavernas Förstfödslorätt, sid. 185. Wallman anmärker, att "runorna, förut endast begagnade såsom mystiska tecken med förment magisk förmåga, användes sedan till minnesskrifter öfver aflidna, hvilket bruk *otvifvelaktigt* för sin upprinnelse har att tacka *kristendomen* och *endast* är en *efterbildning* af inscriptionerna på de kristnas grafvårdar." Äfven Nilsson (Skand. Urinvånare VI. 12) yttrar: "Skriftspråket lärer vara yngre i Skandinavien än mången synes förmoda. Troligast inkom det först *med*, eller *kort före*, kristendomen. Allt hvad som ligger förut är hos oss idel tradition; och denna synes mig vara något ensidigt behandlad." Wieselgren, Ny Smål. Beskrifn. I. 65, erkänner, att "man har ej *afgörande* bevis för Upsala-runans bruk i hedentiden."
Utg:s anm.

**) Murrays afhandlingar öfver runorna, Comment. Soc. Goett. II, äro, om än ej uttömande, dock det bästa, som deröfver blifvit skrifvet, och öfverträffa till och med Ihres skrifter.

lockade *). Det finnes äfven exempel, att munkar affölla från kristendomen och förenade sig med hedningar **).

Till Norge fördes kristendomen från England. Ej blott Håkan den gode var der uppfödd i den nya läran, utan äfven den mägtigt ingripande Olof Tryggvason vanns för dopet på Sorlingska öarne och förmälde sig med en irländsk prinsessa och medförde prester och lärare. Redan bland Islands första kolonister funnos kristne, döpte i England och Irland. En del af desse kristnes efterkommande återvände till hedendomen. En Isländska, Audur, hade mottagit dopet och var ganska kristligt sinnad; hon hade böneställen på vissa höjder, der hon hade upprest kors: dessa blefvo sedermera äfven för hennes hedniska anförvandter särdeles heliga, de uppreste der afguda-altaren (jfr Landnamabok 110). På detta sätt måste nödvändigt mångahanda kunskaper och erfarenheter sprida sig från kristna till hedningar, och äfven många kristliga sedvänjor och åsigter öfvergå till dem.

Olof Tryggvason sträckte sitt omvändelsenit äfven till Island. I hans hof funnos flera döpte Isländare; dessa åtogo sig att förkunna sina bröder Evangelium. Ledsagade af flere andliga och rikligt försedde för alla behof, funno de snart hos vänner och slägtingar ett kraftigt understöd. Den ansedde lagmannen Thorgner vanns snart. Han genomdref lätt och fogligt den nya lärans införande under tillåtelsen för enhvar att hemligt, men ej offentligt, offra åt afgudar, samt att få, enligt hednisk sed, utsätta barn, äta hästkött o. s. v. Så omvändes på ett enda thing, stilla och fredligt, hela Island utan tecken till förföljelser eller utrotningsförsök af gamla seder.

Ju allmännare kristendomen blef, desto mera steg kulturen; förbindelserna med utlandet blefvo allt ymnigare och innerligare; ja redan tidigt fanns det Isländare, som besökte sjelfva Rom. Redan 1057 insattes Biskop i Skalholt och femtio år sednare äfven i Holum. Biskoparnes anseende var ganska stort. De voro snart sagdt Islän-

---

*) Sh. Turner: the history of the Anglosaxons (Lond. 1799—1801) II. 73 ur munkens från S:t Gallen kronik de reb. bell. Car. Magni.

**) Chron. incerti auct. in hist. Norm. scriptt. 4.

darnes konungar, efter hvilkas vilja hela folket rättade sig (Adam. Brem. de situ Dan. ed. Fabr. p. 65). Lagen af 1040, som ställde borgerliga lagen under den andliga, visar klereciets stora inflytande.

I början af trettonde århundradet funnos på Island redan sju kloster, hvilka, såsom öfverallt i dessa tider, voro lärareanstalter och plantskolor för högre bildning: i Skalholts stift funnos 220 kyrkor, som fordrade 290 prester. De, som sökte högre vetenskaplig bildning, reste till England, Tyskland, Frankrike; Paris var mest besökt och *Pariserklerk* var ett namn af det högsta anseende. Lärdom fanns blott hos få personer, mestadels andlige *). Biskop Isleif var egentlige grundläggaren af inhemsk lärdom (se nedanstående not); några nyare lärde påstå, att han skrifvit de första isländska annaler, men endast för att göra den isländska historieskrifningen så mycket äldre, ty i gamla underrättelser finnes ej den ringaste grund derför. Sämund Siffuson l. *den Vise* (född 1056). besökte Tyskland och Frankrike, studerade flera år i Paris; hans kunskaper gåfvo honom sådant anseende, att hans lärare sökte qvarhålla honom, men hans starka fosterlandskänsla öfvervann alla föreställningar; han återvände och anlade en skola. Hans lärdom gaf honom anseende af en trollkarl; han troddes hafva lärt svartkonsten i Paris. (Auszug einer alten Chronik i Suhms Saml. I. 2, 108). Om hans skrifter veta vi intet. Enligt en blott förmodan har man tillagt honom samlandet af den *poetiska eddan*, och de honom tillskrifna Annales Oddenses, från verldens början, äro understuckna, åtminstone mycket interpolerade. Are Frode (född 1068), är den

---

*) Såsom ytterligare bevis för R:s åsigt om Angelsachsiskt och i allmänhet fremmande inflytande på Island, erinra vi, att Islands *förste* Biskop, Bernhard, var *Angelsachsare*, med tillnamnet "denboklärde." Sedan kom en annan Bernhard från Sachsen, och den förste infödde Biskop, Isleif (född 1006), hade studerat i Erfurt. Jfr Grundtvig, Verdenshist. II. 516; Aalls öfvers. af Sturleson, I. 5. Isleif var äfven en tid hos Adalbert i Bremen. Om den Angelsachsiska Beowulfsdrapan yttrar Geijer (Hist. I. 55), att dess författare, "*churu kristen* och *äldre* än Isländarne, *öfverensstämmer* likväl med *dem* i det *Nordiska skaldespråkets egenheter*, i hänvisningar på *Eddiska* myther och i målningen af Nordiska seder." *Utg:s anm.*

förste Isländske historieskrifvare, men hans hufvudverk äro thy värr förlorade*). Gissur Halson († 1206) hade besökt Rom och utgaf en beskrifning öfver de länder, han sett, under titeln: «flos peregrinationis.» Snorre Sturleson (född 1178) öfverträffade alla isländska lärde. Hans poetiska arbeten blefvo tidigt kände utom Island. År 1218 och 1219 gjorde han vidlyftiga resor i Norge och Sverige. Han egde kännedom om alla grenar af den då förhandenvarande litteraturen. I den latinska var han mycket kunnig: till bekantskap med den grekiska finner man hos honom intet spår. Väl påstår Finnus Johannæus det sednare, men utan att uppgifva någon grund. Hade Snorre förstått grekiska, så skulle han ej så förvrängt grekiska ord, som då han af ἱππόδρομος gör *Padreimr*. Förmodligen hade han många underrättelser om Grekland af hemkomna Väringar, som lärt sig en sorts grekisk patois**). Snorres brorssöner voro ock båda skal-

*) Jfr Grundtvigs Mythologi, 2 uppl. sid. 157. I Vitt. Akad. Handl. XI. 273 läses: "Enligt Schöning är ett document af år 1224 den äldsta skrifna handling, Island kan uppvisa, och enligt Sturleson, som sjelf lefde på 1200-talet, är Are Frode den *förste*, som på denna ö betjenat sig af skrift. (Märk, att han också då begagnade latinska språket). Men Are Frode, så väl som hans samtiding Sämund, lefde endast i århundradet näst före Sturleson. Det är dessa båda män, som vi ha att tacka för de enda källor vi ega i den nordiska mythologien, Eddorna, hvilka således sjelfva icke annat äro än ganska färska minnesvårdar från Munkflitens senare tidehvarf." Några nyare, såsom den lärde Bergmann (i Poemes Islandaises) anse den poetiska eddan yngre än den prosaiska och förneka Sämund all åtgärd vid densamma. Om Ares Schedæ skrifver Biskop Nordin i sina anteckningar: "Ares Schedæ kunna aldrig vinna mitt förtroende. De hafva visst icke den ålder, som föregifves. Skalholts-editionen af 1688, den äldsta som finnes, är gjord efter ett exemplar, som visst är skrifvet efter Reformationen, och kanske 100 år derefter, ty både stilen och språket höra till den tidpunkten. Cfr Formalinu ad Hist. Sturlonidis." *Utg:s anm.*

**) Både Jornandes och Paulus Diaconus hafva sannolikt varit kände af Snorre. Deri instämmer äfven Rühs' vedersakare P. E. Müller. Båda dessa författare förutskicka geographiska anmärkningar och begynna derpå det folks historia, som de vilja beskrifva, med berättelser om dess vandringar. Likaså Snorre. Jornandes skrifver, att Tanais, som nedfaller från de Riphæiska bergen (den kända verldens slut), är gränsen mellan

der och historieskrifvare. Biskop Brand Jonsson († 1164) öfversatte Carl den Stores lefverne*) och skref en biblisk historia med ledning af Historia scholastica af Petrus Comestor l. Manducator (Kansler för universitetet i Paris, † 1178), en älsklingsbok i medeltiden, som öfversattes i många vulgärspråk, under titeln Stiorn, regering, med anspelning på Israels barns guddomliga styrelse.

Utom dessa funnos ännu flera andra lärde, och deras antal har förledt mången patriotisk skriftställare att öfverskatta Isländarnes vetenskapliga bildning; utom diktkonsten och historien, d. ä. upptecknandet och utsmyckandet af inhemska tilldragelser, behandlades alla andra vetandets grenar högst torftigt; deras skriftställare höja sig i sina åsigter alls icke öfver sina samtida: till och med Snorre delar med dem den allra råaste öfvertro; i hans kronik förekomma de smaklösaste historier om hexerier, förvandlingar o. s. v.; munkarne öfversatte eller diktade fabler utan värde**). Sederna voro öfverhufvud ännu

---

Europa och Asien. Snorre gör likaledes Tanais till en berömd gränsflod och låter den komma från berg, som ligga utanför alla bebygda orter. Deremot synes Snorre ej hafva sjelf läst Procopius. I sådant fall skulle han väl hafva märkt, att sagan om Asarnes invandring snart sagdt i allo öfverensstämmer med Procopii beskrifning öfver Herulernas tåg till Norden, enligt Nilssons sinnrika afhandling i Vitt. Akad. Handl. Redan Johannes Magnus (VIII. 32) är inne på denna väg och skulle sannolikt gjort upptäckten, om han kännt Snorre. *Utg:s anm.*

*) Vid samma tid infördes en mängd utländska sagor till Norden och bearbetades der. Det heter uttryckligen i isländska företalet till Wilkinasagan: "detta är en af de största sagor, som blifvit författade på Tyska." Det krigståg, sagan låter Attila och Thidrik af Bern företaga mot *Sverige*, torde numera kunna lämpligast förklaras så, att det i verkligheten varit ställdt mot de *sedan till Sverige* invandrade Herulerna, med hvilka Theodorik låg i fejd, hvarom berättelsen sedan till Sverige infördes bland de med Herulerna efterhand sammansmultna Svenskarne. För öfrigt voro Norrmännen bekanta med den romantiska poesiens öfriga hjeltar, t. ex. Konung Artus; slutligen uppstodo äfven berättelser om deras egen nations heroer t. ex. Ragnar Lodbrok, men i de fremmande mönstrens anda och maner. En stor del af de tyska romantiska dikterna blef moderniserad och förvandlad till rimmade sånger; och så uppstodo de bekanta Kämpavisorna. *Utg:s anm.*

**) Finni Joh. hist. eccl. I. 215.

ganska råa: först långsamt yttrade sig kristendomens mildrande inflytande på desamma: de största utsväfningar voro ganska vanliga; sagorna äro uppfyllda med berättelser om röfverier och de rysligaste våldsgerningar: sjelfva Snorre, hvilken af sitt oroliga och äregiriga skaplynne oupphörligt inveckIades i stridigheter, hade på det fruktansvärdaste sätt förskansat sitt landgods. I de nidarosisiske erkebiskoparnes herdabref bevitnas sedernas förderf: till och med de andlige voro ej säkre för misshandlingar, tempel och helgade platser betraktades ej såsom fristäder; äktenskapet ansågs ej på kristligt sätt; från biskop Isleifs tid förekommer ett exempel på att en lagman äktade först modren och sedan dottren, och qvinnorna måste tagas i kyrkans synnerliga beskydd för att undgå våldsamt tillegnande. Prelaterne klagade i synnerhet öfver det förderfliga inflytande, som de stores och anseddes exempel öfvade på mängden. Att dessa varningar ej, såsom ofta kan vara fallet, äro allmänna, synes af hela deras innehåll: erkebiskop Eistein säger uttryckligen, att ogerningsmännens namn äro honom bekanta och han vill blott för att skona dem ej nämna dem; i några sednare bref anföras verkligen namnen.

13. Den fullkomliga frihet, som egde rum på Island, framkallade faktioner och inre söndringar. Norges konungar hade redan sedan länge försökt att underkasta ön sitt välde; de iakttogo hvarje tillfälle för att genom gunstbevis skaffa sig anhängare hos de anseddaste Isländarne. Kristendomen befrämjade denna afsigt; ty stödt och lyftadt genom en konungs större magt, måste kyrkans och presterskapets anseende nödvändigt stiga: dertill kom öns afhängighet af erkebiskopliga stolen i Nidaros. Olof den helige sände redan vid år 1024 en infödd Isländare, Thorarinn Nefulsson, för att uppmana sina landsmän att underkasta sig honom; men Isländarne fruktade utlagor och beskattningar: de erbjödo sig deremot att lemna konungen skänker, om han ville hugna dem med sin bevågenhet. Det synes häraf, att Olof hade sitt parti. Sturleson lofvade under sitt vistande i Norge Håkan V sin medverkan att öfvertala Isländarne till underdånighet: han blef norsk vasall och öfverhopad med gåfvor och ärebetygelser: men

hans inflytande och anseende voro icke så stora, som han måhända i Norge hade föreställt sig: han vågade ej en gång ett försök att uppfylla sitt löfte: deremot var han inveckład i oafbrutna tvister och fejder med sina fiender, som slutligen fingo öfverhand. Han begaf sig 1237 till Nidaros, der han tillbringade vintren: hans mottagande var nu ej så gunstigt, som nitton år förut. En kunglig befallning förbjöd honom afresan; men utan att rätta sig derefter, begagnade han en gynnande vind och seglade till Island. Konungen vände sig nu till Snorres fiender; åtminstone skall han ha gifvit sina anhängare uppdrag att mörda honom, hvilket äfven skedde. Genom biskoparnes bemedlingar erkände 1251 nästan hela Island konungen; Isländarne behöllo sina gamla fri- och rättigheter; kungen förság ön årligen med skepp och utländska varor; de erhöllo tullfrihet och ansågos i Norge lika med infödde. Så länge Isländarne hade egna konungar, var tillståndet ännu temligen godt. Men den norska kungastammen utdog 1319. Island kom under Sveriges konung Magnus Smek. Islands förvaltning var under norska tiden öfverlemnad åt ståthållare, som årligen öfverbringade skatten till konungen; dessa voro understundom ogerningsmän, som öfvade stort våld och förtryck. Synbart är stilleståndet i den vetenskapliga bildningen: från denna period nämnes ingen lärd, som efterlemnat skriftliga arbeten; på sin höjd sysselsatte man sig med inhemsk kyrkhistoria och kompilation af legender. Skalderna valde allmänligen andliga föremål; det uti isländska litteraturen så berömda poemet *Lilia*, af Eistein Arngrimson, † 1361, om hvilket Isländarne ha ordspråket, att alla skalder önska att ha sjungit Lilia, är ett lofqväde öfver Jungfru Maria. Den närmare förbindelsen med Norge synes ha dragit Isländarne från beröring med den öfriga verlden; de förut så vanliga resorna blifva allt sällsyntare; så godt som ingen isländsk lärd studerade mer utrikes. Korset predikades först sent — 1275 och 1289 — liksom ofta sednare på Island, på en tid, då i den öfriga verlden nitet för de heliga företagen redan hade slocknat. Klingande mynt var på ön litet eller icke förhanden; och för att lätta byteshandeln satte man ett visst pris på invånarnes grofva väfnader

och räknade vanligen efter alnmått *). De danska konungarne egnade ingen uppmärksamhet åt Island. De isländska häfdatecknarne förklara sitt fäderneslands stora förfall genom en yttre, tillfällig orsak; år 1402 utbröt en ryslig sjukdom och spridde sig öfver alla delar af ön: hela församlingar utdogo och i Skalholt voro blott biskopen och tvenne laici öfriga; farsoten rasade 1402—1404. Härpå följde en allmän boskapssjukdom 1405. Konster, vetenskaper, näringar, åkerbruk och saltfabriker aftogo sedan. Den politiska träldomen hindrade återupplifning. Häri ligger dock troligen öfverdrift. Fysiska olyckor, såsom nu för tiden, stränga vintrar, felslaget fiske, öfversvämningar, jordbäfningar, pest och boskapssjuka egde fordom rum så väl som i 18:de seklet **). I denna sista period ända till reformationen försvinna nästan alla spår af vetenskaplig bildning: skolorna förföllo, knapt de första elementerna lärdes; latinet blef nästan alldeles okändt; flera biskopar förstodo det ej; med Tyska, särdeles Plattyska och Engelska, voro Isländarne mera förtrogne, helst de ännu stodo i beröring med England och hansiska, serdeles bremiska och hamburgska köpmän, som ofta öfvervintrade på ön. Tyskarne hade på flera ställen nederlagsplatser, som de till och med försågo med skansar ***). Poesien fann ännu understundom en dyrkare, såsom t. ex. Sigurd Fostre, Lopt Guttormsson hinn Riki, begge från början af 15:de seklet, och sednare Jonas Halli.

Af denna historiska framställning framstå såsom resultat följande satser: 1) Norrmännen voro före kristendomens införande ett helt och hållet obildadt folk, likväl ej mer på lägsta kulturstadiet, emedan många omständigheter hade uppfordrat och lifvat dem till utveckling af sina krafter. 2) Före kristendomen fanns i norden ingen skrifkonst, som kunde begagnas till bevarande af något historiskt factum eller i allmänhet till uppteckning. 3) All kultur utgick från kristendomen, som tillfördes norr-

---

*) Sålunda uppkom namnet vadmal (*vadmál*), egentligen betecknande ett visst mål eller mått af tyg (våd = "i hvita vadum), liksom säd mättes efter spannmål o. s. v.
Utg:s anm.

**) Landnamab. Bihang 381, 389.

***) Ol. Olavius: ökonomisk Reise I. 23 och flerestädes.

männen och isländarne närmast af engelsmännen hvilka sålunda hade ett afgörande och bestämmande inflytande på den art af kultur, som utvecklades i Norge och på Island *). I de första tiderna bibehöll sig, upprätthållen genom den fria försättningen — som befordrade utveckling af alla krafter egenskaper — en viss vetenskaplig anda, som fann tillfredsställelse i synnerhet uti diktkonsten och de inhemska häfderna. 5) Nästan alla lärde hade bildats utrikes, företrädesvis i Tyskland och Frankrike; de höjde sig ingalunda öfver sina samtidiga, och deras antal var ganska inskränkt. 6) Efter den tid, då ön kom under norsk höghet, uppstod i alla invånarens förehafvanden en förlämning, ett stillestånd, äfven i deras bemödanden för vetenskaplig utbildning: derefter blef tyskarnes inflytande, med hvilka de genom handeln kommo i närmare beröring, mera öfvervägande.

Ensidighet hos norska och danska fornforskare.

Våra norska och danska brödrafolk ega, såsom allmänt kändt är, flera historiska författare af hög och för-

*) Biskop Nordin hyste samma tanka, såsom synes af följande hans egenhändiga anteckning uti hans handskrifter in folio: "*Skalder* vill föga säga annat än *Eruditi*: så att detta ord ej utmärker egentligen personer med poetisk gåfva, som vi i allmänhet tro. (I England fingo dessa sin kunskap och derifrån har både vårt språk och våra seder blifvit formerade. Se Grönl. Torfæi p. 152). Således voro Skalderne ej såsom *poeter* i Hofven, utan rent af såsom Ministrar; men deras erudition satte dem framför andra i stånd att dikta visor och på detta sätt tillvinna sig aktning. Man kan ock finna huru härmed tillgått. Islands första inbyggare lemnade Norge missnöjde. Således var det ej roligt att ställa sin handel och varubyte på detta rike, utan heldre på England, der konster, lux, penningar, studier m. m. florerade mera och hvarest Isländska varor nödvändigt skulle vinna bättre afsättning, emedan Norge sjelf hade nästan samma varor som Island etc. Genom dessa resor och isynnerhet qvarstadnande någon tid i England förvärfvade sig Isländarne en hop kunskaper, artighet och slughet, som ådrog dem aktning, när de sedan kommo till Norge, Sverige etc. och detta föranlät dem att göra *skaldskapet* till en *näring*. Troligen hade dessa skalder äfven något att göra med konungabarnens uppfostran." *Utg:s anm.*

tjent utmärkelse. Men så mycket mera är i sådant fall att beklaga, att en och annan bland dem låter sig förryckas af en exklusiv nationalitet, hvarigenom deras stora förtjenster om nordens historia i ej ringa mon fördunklas. Då man imedlertid i Sverige nu börjar att mer och mer studera deras värdefulla skrifter, anse vi för en pligt att till den mindre sakkunniges upplysning och skydd påpeka en och annan missrigtning hos dem; och då Utg. ej tilltror sig hvarken förmåga eller tillräcklig kännedom för att för egen del afgifva ett motiveradt yttrande häröfver, har han ansett sig böra meddela det hufvudsakligaste, som på hvardera sidan blifvit andraget.

1. *Norskhetsifver.*

Uti «Historisk Tidskrift» yttrar Hr Molbech, med anledning af Hr Munchs »Norges, Sveriges och Danmarks Historie, til Skolebrug», följande:

«I den historiske Forenings andet Aarsmöde fremförtes det, fra en hædret og höiagtet Mand udgaaede, og fra flere Sider understöttede Andragende: at *Selskabets Bestyrelse* vilde henvende en Deel af dens Virksomhed paa at möde og modarbeide en i sildigere Aar hos Norges historiske Forfattere og Forskere overhaandtagende Drift og Lyst till at sætte dette Riges hele historisk-politiske Forhold til Danmark — Statsstyrelsen i Norge under det hele lange Tidsrum, hvori begge Nationer vare forenede under een' Krone — ligesom næsten enhvær Tilstand og Begivenhed i Norge under dette Tidsrum, i en saadan Belysning, hvorved alle mörke Slagskygger falde paa Landenes fælles Regiering og Regenter; men Lyssiden allene paa det Folk, der i 400 Aar deelte heldige och uheldige Skiebner med det Danske, og i saa lang en Periode — i det mindste i de senere tre Fierdedele af dette Tidsrum — aldrig i Gierning, i handlende Activitet, yttrede Trang eller Villie til at ombytte sin Styrelse og Forfatning med nogen anden....

Det vil vist nok være Tilfældet med flere europæiske Landes Historie, at Nationaliteten hos den indfödte Fortæller kan komme i Collision med hans fordomsfrie og af ethvert Baand uhildede Sandhedskiærlighed; men sielden vil vel dette Forhold træde stærkere frem, end hos den

Danske, Norske og Svenske, der vil skrive den saakaldte Unionstids Historie. Vi savne ikke Exemplet hos os selv paa en i övrigt meget agtværdig, grundig, aandrig og sandhedselskende Historieskriver (F. H. Jahn), hvis Fortjenester af Bearbeidelsen og Fremstillingen af den betydeligste Deel af hiin Periodes Tildragelser endog i Sverrige have fundet retfærdig Erkiendelse; men som dog ikke ganske var i Stand til at hæve sig til det höiere Standpunkt, hvor den *danske* Nationalitet ikke begrændser det frie Overblik af alle tre Rigers politiske Stilling og indbyrdes Forhold, i hiin interessante, ved Stats- og Parti-Interesse ligemeget bevægede Unionstid. Men, hvad vi ogsaa hos denne Forfatter, skjöndt ikke i en saadan Grad af overalt giennemherskende, ubetinget raadende eensidig Nationalitet, have kunnet blive vaer: det træder endnu langt mere absolut og eneradende frem hos de indenlandske norske Historieskrivere — eller dem, vi ville kalde: den *norske historiske Skole.* Endskjöndt vi nu ere langt fra at negte Hr. Munch at have beviist sit Kald og Talent som Historiker og historisk Forfatter, i flere Retninger, og saaledes ogsaa som kritisk Forsker (f. Ex. i hans, fra flere Sider interessante og oplysende Undersögelse om de norske Lendirmenn, hans Kritik over Vossgraf's norske Krigshistorie, og fl. Arbeider) kunne vi dog ei andet end betragte de ovenanförte historiske Læreböger som Værker, hvori Forf. har givet en for den rene og objective Historie fremmed Idee, den, at forherlige og ophöie sit Fædreland, en for Videnskaben ufordeelagtig Overmagt eller Enemagt; og saaledes er vendt tilbage til *saadanne* Grundsætninger for Historieskrivningen — nemlig at skrive under særlige Systemers, Anskuelsers eller Dogmers Indflydelse (f. Ex. Nationalitetens, Patriotismens, det constitutionelle eller absolut monarchiske Statsprincips, Catholicismens, Protestantismens, m. fl. andre) som i vore Dage aldrig kunne blive de höieste, eller faae universel Gyldighed. — At en Digter fordyber sig i en ideel Beskuelse af sin Nation og sit Fædreland, at han i sin Phantasie tænker sig begge som de ypperste og fuldkommenste, tillægger dem lutter gode og fortrinlige Egenskaber, tænker sig dem i deres historiske Virken og Hændelser som dem, paa hvis Side al Ret, al Fortieneste har været, m. m., kan man lade gaae hen;

hvis han undgaaer derved at skade sin Poesie. Men en *Historiker* kan det ikke; da han derved vilde indrömme Phantasien en Beföielse, som den ikke har eller kan opnaae i de factiske Verdensforhold og deres Fremstilling.

Den norske historiske Skole synes at have optaget det som afgiort Læresætning: at Norge er Nordens Hovedland, og det norske Folk i enhver aandelig og physisk, politisk og moralisk Henseende er Skandinaviens Hovedfolk, fra hvilket derfor ogsaa det historiske Liv i Norden udgaaer, som fra et Centralpunkt. Heraf er endog udsprunget den nye Hypothese: at dette Folk er det oprindelige, det egentlig nordiske Urfolk, en fra Asien, igiennem Rusland og deels giennem Finmarken, deels Norden omkring eller over den Botniske Bugt, i Skandinavien invandret Stamme, som befolkede Norge og (under Navn af *Svear)* det nordlige Sverrige — hvorimod en *tydsk* Folkestamme (den gothiske) fra Tydskland over de danske Öer var invandret i det sydlige Sverrige, og her bosat; indtil den af Normændene, til hvilke ogsaa baade *Svearne* og en anden «Underafdeling» under Navn af *Daner* hörte, blev undertvunget, forjaget og udryddet, eller efterhaanden blandet med Normænd og Danske. Derefter maa ogsaa Sprogforandringen og Sprogdannelsen i Norden rette sig; thi Norge, hedder det, beholdt Urfolkets oprindelige norske Sprog; derimod «opstod ved Sammensmeltning af det gothisk-tydske og det norske Sprog i *Danmark* og i *Sverrige* det nyere *danske* og *svenske* Sprog.» Ligeledes deduceres, uden al, endog den svageste *historiske* Grund, men paa den nye norske eller Norræna Basis for Nordens mythiske Tid, de danske Fæstebönders og det sildige Vornedskabs Oprindelse fra Sagnalderens fierneste Fortid *).

Vi ville for det förste lade det være tilsidesat, hvor sindrig, eller hvor grundlös, en Hypothese, som denne, vil förekomme, baade de kritiske Forskere og dem, hvis Phantasie bestandig drömmer om Muligheden af at kunne

*) **"Ved Erobringen af Danmark (ved de Norske)** ***deeltes Landet mellem Seierherrerne*** **i Odeler; men her boede forhen et heelt (tydsk) Folk, der nu** ***som Livegne eller Trællebönder*** **maatte dyrke Herrernes Jord; og enhver Odelsmand forvandledes saaledes her til en Adelsmand." (En egen og ny Definition paa en Adelsmand.) Lærebogen p 110.**

bringe *Historie* ud af et Stof, uden al factisk Beskaffenhed; vi ville heller ei negte Normændene den samme Ret til öve deres Inbildningskraft paa at bygge nye Systemer for Folkets Oprindelse, Indvandring i Norden, tidligste Tilstand, Hændelser, Udbredelse og Erobringer, som man fra Saxo til Suhm har benyttet i Danmark, fra Rudbek til Dalin i Sverrige; men vi ville allene bemærke det som et naturligt, med den hele övrige Retning, som Nationalaanden i 25 Aar har taget i Norge, analogt Phænomen: at endog den lærde og sindige Forskning i vor kritiske Alder icke har kunnet modstaae en halv uvilkaarlig Drift til at tabe sig i hiin Phantasievirksomhed, der opförer en ny mythisk Byggning af det samme adspredte nordiske Sagn- og Digtningsstof, hvilket saa tidt paa lignende Maade har været benyttet; nu, for at kunne giöre Normændene til det ældste Folk, lade dem befolke det hele övrige Norden, og være den mægtige Stamme, hvoraf det svenske og danske Folk udgiöre umiddelbare Forgreninger. Ved Siden heraf lader man da den *tydske* Hovedstamme, af hvilken der hidtil hverken i Sprog, Sædvane, Vedtægt eller Love har fundet sig noget Spor udenfor en Deel af den cimbriske Halvö, i Fortiden være udbredt over alle danske Ö-Lande, over Skaane og det hele sydlige Sverrige indtil Göta-Elven og Götarigets Vand-Grændse; men lader tillige en saa mægtig og vidt udbredt Folkestamme saa reent sporlös forsvinde under Normændenes erobrende Vælde, at den tydske Befolkning i Skandinavien ikke har efterladt sig et eneste Minde, undtagen Levningen af det *gothiske Navn* i nogle Landskaber.

Saa langt det nu endog er fra disse Blades Bestemmelse, at gaae ind paa den specielle Kritik, kan Anm. dog ei reent forbigaae at yttre sin Overbeviisning om det Uheldige i den «norræna» Hypotheses Anvendelse paa Danmark, og danske *historiske* Forhold. Dens Opfindelse af en Adelstand og en Classe af «Livegne eller Trælbönder», opstaaet i Danmark i den fierneste Fortid formedelst Normændenes Erobring af Landet, saaledes at disse bleve Odelsmændene, men Tydskerne, som för beboede Danmark, de stavnbundne Vornede, hvis Classe eller Stand vor egen, eller den næstforrige Slægt endnu har kiendt: er blottet for alt historisk Beviis, stridende

mod de klareste Kiendsgierninger, og saaledes digtet ind i vor Historie. Enhver, som kiender denne og Landets ældre og nyere Forfatning, veed: at den gamle danske *Slægtadel* efterhaanden har dannet sig paa samme Maade, som den norske; nemlig derved, at visse mægtige Familier efterhaanden satte sig i Besiddelse af större og mere udstrakt Jordeiendom; at de besatte og dyrkede endeel af samme ved *Bryder* og *Landboer;* at saavel disse som de mindre jordrige og formuende *Adelbönder* (som Odelsbönderne her i Danmark kaldtes) efterhaanden byggede sig sammen i Landsbyer; og at hine, i senere Tidsaldere, gik over til at danne Fæsteböndernes Classe; blandt hvilke det egentlige *Vornedskab* i nogle Provindser först opkom i den sildigere Middelalder, da en aristokratisk Adel havde begyndt at danne sig, tilligemed *Herregaardene.* Disse, veed man jo, vare i ældre Tider overhovedet kun smaa; det var kun efterhaanden at en större Mængde Adelsmænd eller Herremænd (ɔ: *Hærmænd*, Mænd af anseeligere Slægter, som ved personlig Krigstieneste, ved at forestaae Styreshavne, m. m., hævede sig, og hævedes af Kongerne till personlig Værdighed) erhvervede mere og mere Jordegods; og at saaledes Adelböndernes eller Selveiernes Antal i Danmark efterhaanden aftog; i det endeel af disse gik over til at blive Herremænd; endeel sank ned til at blive Landboer eller Fæstebönder. At *Odelsbönder*, eller *Bönder* overhovedet, som en fri Stand, i övrigt existerede i Danmark, ved Siden af Adelen, langt ned i Middelalderen, og deeltog i Danehoffets og Landstingenes Folkemöder, er ligesaa historisk bekiendt, som hvorledes denne frie Bondestand efterhaanden sank i Vægt og Anseelse, jo mere Herremændene, eller de mægtigere, *större Jordeiere*, forögedes og uddannede sig til en afsluttet og privilegeret Stand.

At Forholdene imellem de jordeiende og jordbrugende Folkeclasser dannede sig anderledes i Danmark, end i Norge: dertil giver Landenes forskiellige Naturforhold og Jordbundens Beskaffenhed den klareste Grund. I et Klippeland, som Norge, kunde store, sammenbyggede Landsbyer ikke opstaae. Her giorde allerede Naturen selv enhver Odelsbonde uafhængig. Konger og mægtige Jarler eiede ikke store sammenhængende Landstrækninger, eller

sammenbyggede Landsbyer, men flere eller mange Odelsgaarde. Det samme fandt fordum ogsaa Sted i Danmark; men her, hvor Jordbunden var frugtbar og Landet tidligere opdyrket til Kornland, her hvor ingen Fielde, Elve og uigiennemtrængelige Skove, reiste deres Naturgrændser imellem Bygder og Gaarde — her fik det mindre Jordsmon eller Areal en höiere Værdi. En lille Bymark, hvis Areal i Norge knap vilde strække til en eneste Odelsgaard, kunde i Danmark deles imellem ti eller flere Bönder. Var nogen af Landets Mægtige (Potiores Regni) bleven Eier af en saadan Jordstrækning, kunde han ikke allene selv til umiddelbar Drift beholde et anseeligt Stycke som *Hovedgaard*, men ogsaa udlægge en eller flere Byer till sine Bryder, Landboer eller Fæstere. Ydermere kan dette bevises ved Sverriges Exempel. I de biergige Provindser af dette Rige findes flest af enkelte, adspredte Gaarde med Selveiendom, og denne i sildigere Tider hyppigen udstykket i beklagelig Lidenhed. I de Provindser derimod, hvor större, kornrige Sletter frembyde Naturforhold, som mere ligne Danmarks, end Norges: der gienfinde vi hyppige Herregaarde, sammenbyggede Landsbyer, Fæstebönder, Hoveri, m. m., omtrent som hos os. — At Hr. Munch vil giöre den *danske* Adel oprindeligen til *norske* Odelsbönder, og vore Fæstebönder og Vornede til disse Erobreres undertvungne Trælle og Livegne af den Grund, at lignende Forhold overalt have dannet sig, hvor saadan Erobring har fundet Sted: modsiges desuden paa en i Öine faldende Maade ved Forholdene i England. Her har det endog virkelig fundet Sted, hvad Forf. lader skee i Danmark i en forhistorisk Tid. England er blevet erobret af en fremmed Folkestamme og dens Fyrste — Normandiets Hertug — som uden at agte tidligere Eiendoms- eller Herlighedsret, skienkede og uddeelte en Mængde större og mindre Lehnsbesiddelser over det hele Rige til sine Riddere og Adelsmænd. En overordentlig stor Deel af angelsaxisk fri Jordeiendom tabtes herved for de oprindelige Grundeiere; men dog har deraf intet *Livegenskab* eller Vornedskab, ikke engang det danske Forhold imellem Herremænd og Fæstebönder, ved Hovedgaardi, Hoveri, m. m., men et ganske andet Jordleie- eller Jordforpagtnings-System, udviklet sig i England.

Hvad nu de norske Forfatteres *Sprog-Beviis* for deres Hypothese angaae, da er dette ikke mere fyldestgiörende. Det behöver ingen Gientagelse eller Udvikling, hvad der i vore Dage er almindeligen erkiendt: at de tre scandinaviske Rigers Tungemaal har een fælles Grundrod, og i Sprogbygningen selv den samme Grundvold: et i den fierne Oldtid for de tre Nationer fælles Tungemaal, hvilket dog tidligen, af flere sammenvirkende Aarsager, havde antaget mærkelige Afvigelser i de tre Lande, og i Norge, formedelst Landets isolerede, afskaarne Beliggenhed, saavelsom ved dets biergige Beskaffenhed, længst vedligeholdt en Skikkelse og Charakteer, der stod det oprindelige Sprog nærmest. Nu lade derimod de norske Forfattere, imedens Rodsproget ublandet vedligeholder sig i Norge, et nyt Sprog danne sig i *Sverrige*, Sönden for *Götha-Elven* og det store Vand-Skiel; og ligeledes et andet i de *danske* Lande. Her möder deres Hypothese saamange Anstöd, at jeg er langt fra, her at kunne opregne og udvikle dem. Jeg fremhæver kun et Par af de betydende. *Daner* eller *Danske* kalder den norske Skole, en oprindelig norsk Stamme, blandet efter Landets Erobring med dets tydske Indbyggere; men Sprogbeviset? — Er det svenske Tungemaal i Götharige mere tydsk end i Svea-Rige, og i dette mere norsk? Er der i det danske Folkesprog, eller i de ældste danske Sprogmonumenter, noget Spor af *tydsk* Rod — eller findes der noget saadant Spor i Vestgötha- och Östgötha-Lov, i Gothlandslandsloven, i den skaanske, siællandske og jydske Lov — meer, end i Uplands- og Södermanna-Loven? — Nei! men der findes i det nyere danske Tungemaal en egen og tidlig Dialect-Afböining fra Nordens gamle Ursprog, som dog ikke, hvad Sprogets Grundbygning og levende Organisme angaaer, bærer noget andet Præg, end det nordiske *); og denne egentlig *danske* Sprog-Art

---

*) Dette maa man vél lægge Mærke til, naar man betragter den ældste Skikkelse, hvori hvort danske Tungemaal fremtræder. Thi eet er den fælles undslettelige Grundform, der vidner om et *nordisk* Stammefolk, ældre end noget senere saxisk Blandningsstof; et andet er, at tidlige Sammenstöd med Saxer og Jyder have havt en kiendelig Indflydelse paa Orddannelsen, Ordforraadet og Mundarten i Danmark. Forholdet er her det selvsamme, skiöndt i ulige svagere Grad, end i

strækker sig saa vidt, som det gamle Danmark, og den danske Folkestamme naaede. Det samme Tungemaal, som tales i Siælland og paa Smaaöerne, er Almuens i en stor Deel af Skaane; ja det strækker sig vel over det meste af denne Provinds og af Bleking, med en almindelig Dialect-Brydning, der neppe er meget större end den, der finder Sted imellem den siællandske og den fyenske eller östjydske. Almuen i Upland, de *norske Svears* rette, ældgamle Sæde, forstaaer vel endnu mindre af en Dalkarls end af en Sydskaanings Tungemaal; og baade Dalkarlen og Uplændingen, höre jo, ligesaa vel som Trönderen og Guldbrandsdölen, til den ægte ublandede Norræna Stammel — Jylland derimod, skiöndt Sproget nu er *dansk* fra Skagen indtil ned mod Slien, er den eneste Deel af Danmark, hvor vi tydeligt finde Blandingen af et dobbelt Sprog-Element, det *danske* og det *saxisk-tydske;* hvilket her ikke, saaledes som i det övrige Danmark, kun i den dannede Tale og i Skriftsproget, der er fælles for vort Fædreland og Norge, har i *nyere Tid* indbragt en stor Mængde tydsk Sprogstof; men et saadant Sprog-Element, der bærer det tydelige Præg af en virkelig ældgammel Blandning af *germaniske* og *nordiske* Stammer; og det samme Præg maatte den norske historiske Skole kunne paavise over hele det övrige Danmark og hele Sydsverrige, eller Götharige — dersom den «norræna» Hypothese skulde, hvad Sproget angaaer, blive til meer end et Foster af Inbildningskraften. Men ligesaa vist som Saxer, Angler og Jyder vare de *tydske* Stammer, der frarev de celtiske Britter England, og ligesaa vist, som hine *saxiske* Folkefærds Efterkommere endnu spores i Sönder-Jylland og en stor Deel af Nörre-Jylland — ligesaavist kan det ovrige Danmark og hele Sverrige aldrig have været befolket af en *Nation*, som talte et tydsk Tungemaal, og som kunde opsluges, tilligemed dens Sprog, af Normænd.

Det har altid været en Yndlingslyst hos en vis Classe af Historieforskere, at sysselsætte Inbildningskraften og Combinationsevnen meer end Forstanden og Kritiken; el-

---

England. Efter den Normanniske Erobring blev Sproget her efterhaanden ligesaa meget romanisk, som germanisk; dog blev dets *angelsaxiske* Grundbygning tilbage, ligesom den *nordiske* i Danmark og Sverrige.

ler at underordne de sidstes Virksomhed de förstes. Disse holde sig gierne paa det mythiske Territorium, hvor Forfatteren har den Behagelighed, selv at kunne *skabe* sit Stof (det mythiske) i Stedet for at danne og fremstille det *givne* (factisk-historiske). At nu denne Virksomhed ogsaa vilde yttre sig i den norske historiske Skole, kunde, som vi have sagt, just ei være uventet. Men noget uventet maatte det dog være os, at see en Historieskriver, der har givet Pröve paa sund og selvstændig Kritik, og paa et virkeligt fremstillende Talent — for saavidt dette i en streng Lærebog kan yttres — ligefrem og med en overraskende Böielighed at slutte sig til en aldeles ny, neppe engang offentlig yttret Hypothese; og at stille denne, med den mest afgiorte Sikkerhed, i Spidsen for en *historisk Skolebog for Ungdommen**). At han deri har fulgt vor udödelige Suhms Exempel (med den Forskiel, at denne i sin Lærebog brugte sine egne Hypotheser til Stoffet for sin «mörke» og «fabelagtige» Tid i Nordens Historie) er neppe heller det, man snarest af en norsk Forfattar havde ventet.

Men vi maae derhos sige, at den nye *norske* Basis for det skandinaviske Nordens Historie, som Hr. Munch har tilegnet sig, kun er Begyndelsen til det meget Nye, eller fra hidtil ubekindte Synspunkter betragtede, formede og fremstillede Stof, som hans nordiske Historie indeholder. At den i det Hele ikke er en *universal*, men snarere en *norsk* Historie af Norden — og at den, om ikke heelt igiennem, dog i mange og vigtige Partier, tillige er en afgjort *polemisk* Historie: dette er dernæst en Charakteer, Anm. ei kan andet end tillægge den; uden alt Hensyn til, hvad Forhold han staaer i til det Land og Folk, mod hvilket Bogens Polemik er rettet.

---

*) Det er Hr. Professor R. Keysers Afhandling "Om Normændenes Herkomst og Folke-Slægtskab" (Samlinger til det norske Folks Sprog Historie, VI. Christiania 1839. S. 263—462), der indeholder den af Hr. Munch optagne Hypothese. At vi maa tillægge samme den förstnævnte Forfatter, som har sögt kritisk at begrunde og udvikle den, er naturligt; skiöndt den noget tidligere er fremtraadt i Hr. Lector Munchs Lærebog, der udkom 1838. Om i övrigt Ideen tillhörer denne, og ikke Hr. Keyser, som dog ingensteds nævner sin Collegas Skrift: giör intet til Sagen, saalænge Lector Munch ikke udtrykkelig har vindiceret sig den.

Anm. var selv aldrig i Stand til at skrive en *dansk* Historie af den Natur, som Hr. Munchs — dog ingenlunde fordi han ved fædrene Slægtforhold tilhörer denne Forfatters Fædreland; men fordi hans hele historiske Aand og Tænkemaade fra Grunden af modsætter sig en slig Patriotisme, der skulde neutralisere den Sandhedskraft og Sandhedsaand, uden hvilken endog Lærdom og Talent lidet hielpe selv den mest begavede historiske Forfatter. Maaskee vilde Anm. endog allene derfor, om ei af flere vægtige Grunde, ikke være i Stand til at skrive en Lærebog i den danske Historie, der kunde findes antagelig til Skolebrug for Ungdommen. Dette er derimod Bestemmelsen af Hr. Munchs Hovedskrift, og af de to Udtog af samme efter forskiellig Maalestok; hvilke alle med den största Consequents fölge og utföre det samme System, der saaledes maa antages at være det, man i Norge vil give almindelig Indgang hos den voxende Slægt.

I dette System har den ovenfor nævnte Nationalaand, hvis Grad og hvis Activitet i Norge de politiske Forhold og Begivenheder i faa Aar have udviklet med en Styrke, der altid bliver historisk mærkværdig, indtaget en saa afgiörende Overmagt, at vi, med al mulig Erkiendelse af en saadan Nationalitets gode Side, ei tör erkiende dens Gavnlighed i *Historien.* Den har fört en Forfatter, som ved saa mange Leiligheder lægger en klar historisk Opfatning og rigtig Takt for Dagen, til at antage, som et Slags ledende Idee for hans Fortælling af den scandinaviske Historie, Betragtningen af hans Fædreland, ei allene som Middelpunktet i denne Historie, men som det i hver Henseende herskende, over de andre to Riger fremragende, eller med national, politisk og aandelig Betydenhed overveiende historiske Object. Hvorledes dette nu i mange Partier af Værket leder Forf. bort fra en, om jeg saa maa sige, mere *universal skandinavisk* Opfatning og Fremstilling af Begivenheder og Charakterer, og over til den mere particulaire eller *norske* Anskuelse og Behandling: derpaa kunde en Mængde Exempler anföres.» . . .

2. *Danskhetsifver.*

Uti Christiania «Literaturtidende» för 1845 afgifver P. A. Munch en vidlyftig granskning af det köpenhamn-

ska Oldskriftsällskapets verksamhet, hvarur vi anföra följande:

«De, der i den senere Tid i Danmark have syslet med Udgivelsen og Bearbeidelsen af nordiske Oldskrifter, have lagt altfor megen Vægt paa hiin igrunden tilfældige Omstændighed, at Danmark nu for Tiden er Samlingernes Hovedsæde, og ere derved forfaldne i en Illusion med Hensyn til deres Vigtighed och Betydning for dette Land. Illusionen bestaaer deri, at de have anseet denne Literatur som national for Danmark, hvad den ifölge sin Natur og Folkeforholdene umuligt kan være; en Paastand, hvilken vi troe at finde bestyrket i den Kjendsgjerning, at den, trods alt hvad der gjöres for dens Udbredelse, hos Massen af det danske Folk kun har vundet faa eller ingen Sympathier; de have behandlet Oldskrifterne som fortrinsviis danske, eller, naar det kommer höit, islandske Nationalskrifter, men synes ikke tillbörligen at have haft de to öfrige Brödrefolks Interesser for Öie, uagtet dog neppe Nogen vil negte, hvad ovenfor er antydet, at det blandt alle de tre nordiske Nationer er den norske, der maa ansees for den, hvem Sagaliteraturen, saavel med Hensyn til Sprog, som til Indhold og de dermed forbundne Minder, nærmest tilhörer. Vi synes, med andre Ord, især i det kongelige nordiske Oldskriftselskabs Virksomhed at spore en noget eensidig dansk Exclusivitet, af det Slags, der ei ret vel kan bestaae med fuldkommen historisk Liberalitet, og som især deleshed i denne Tid, hvor den nordiske Aand stræber mod sin Frelse og Gjenfödning, ikke synes at være paa sin Plads. Det er ei vor Hensigt, her paa nogen Maade at ville forkleine hiint hæderlige Samfunds mangeaarige, utrættelige, fortjenstfulde Virksomhed. Vi erkjende, at det i Ordets egentligste Forstand kan siges at have kaldet den oldnorske Literatur til Live og gjort den til Almeenhedens Eiendom. Men denne vor Pietet for Samfundet selv gjör det og destomere magtpaaliggende at udtale vor Formening om enkelte Misligheder ved dets Præstationer — Misligheder, der vilde have været forebyggede, hvis man havde givet dets Virksomhed en mere nordisk (eller om man vil skandinavisk) Charakter, og ikke i dets Organisation sat sig paa et altfor eensidigt dansk Standpunkt. Heri troe vi ikke at have udtalt nogen ubeskeden Fordring, thi saa-

vidt os bekjendt, tæller Oldskriftselskabet ikke faa Medlemmer i Norge og Sverige, og langt flere vilde det sikkert have faaet i de forenede Riger, hvis hiin Exclusivitet ikke havde været iveien.» . . .

Denna ensidighet finner Munch framför allt i sällskapets prestationer i den egentliga historiografien och historieforskningen. Han yttrar derom:

«Der aabenbarer sig nemlig kjendeligt en Tendents til, ei alene at fremstille Oldtidens Begivenheder, fornemmelig Nordboernes Opdagelsesreiser, saaledes, som om de Danske deri toge *ligesaamegen* Deel, som Nordmændene, men endog, tildeels ved — vi ville ikke egentlig sige Fordölgelser, men Tvetydigheter og paa Skruer satte Udtryk at lade de Danske spille *Hovedrollen* i alle disse Foretagender. Man ansee det ikke for utidigt eller smaaligt, at vi her fremsætte en Protest mod slig Fremgangsmaade. Saalænge man ei har naaet den Grad af absolut Radikalisme, at man anseer det ligegyldigt for en Nation, hvad enten den besidder nogen Historie eller ei, saalænge kan man ei kalde det smaalig Forfængelighed, naar den freder om sine historiske Minder, og vindicerer sig dem mod enhver fremmed Anmasselse. Man hörer det ofte beklage som en Ulykke for Nordamerikas forenede Stater, at de endnu ingen Historie besidde. At en Nations yngre Generationer i Mindet om Forfædres Stordaad har den kraftigste Spore til stadig Fremadskriden, er altfor aabenbart til at kunne kaldes et tomt Hjærnespind. Ingen Eiendomsret bör derfor mellem Nationerne indbyrdes mere respecteres, end den, enhver Nation har til sine historiske Minder. At beröve en Nation disse, er næsten ligesaa uretfærdigt som at beröve den et Stykke af dens Territorium. Og dobbelt uretfærdig er en saadan Berövelse, naar den rammer en Nation, som den norske, der har saa faa Minder, at den ikke vel kan taale at miste et eneste nok saa ubetydeligt, endsige de bedste, den eier; og allermindst burde en saadan Berövelse udgaae fra Danmark, der dog i dette Stykke idetmindste er i Norges Gjæld; thi ligesom det engelske Folk ved Kalenderforandringen sagde «give us our eleven days», kan Norge sige til Danmark «giv mig mine firehundrede Aaar!» Vi vove saameget dristigere at udtale denne Protest, som vi vide, at vi her endog have enhver fordomsfri Dansk paa vor Side. Mistænkelighed

og smaalig Nationalstrid mellem Folkene höre ikke længer til Dagsordenen, og den förste Humanitets-, ja Höfligheds-Pligt, den ene Nation skylder den anden, er en ligefrem og oprigtig Erkjendelse af dens historiske Eiendom, ligesom og et fuldstændigt Opgjör i saa Henseende endog er nödvendigt, for at enhver Nation kan lære at kjende sig selv og blive sig sin Kaldelse bevidst. Ligesom det nu vilde være en Anmasselse af os Norske at tillægge vore Forfædre den forneniste Virksomhed eller endog blot et halvt eller Trediedeels Fællesskab i de store Krigstog mod England, der ledede tiil Colonisationen af Northumberland og Erobringen af England, hvilke mærkelige Foretagender ganske og aldeles i Hovedsagen ere at betragte som udgangne fra Danmark og tilhörende den danske Nation, saaledes fordre og vi Norske med ligesaastor, om ikke med större Ret, at Islands Opdagelse og Bebyggelse, ligeledes Grönlands og Viinlands Colonisation betragtes som umiddelbare eller middelbare norske Foretagender. Det er denne Ret, man i de Skrifter, vi her have for os, vil beröve os eller snarere escamotere fra os. Og behöve de Danske dette? Trænger man til flere og mere glimrende historiske Minder, end dem, der knytte sig til Navne som Ragnar, Gorm, Svein Tjugeskegg, Knut den Mægtige, Erik Eiegod, Knut Lavard, Valdemarerne, Margrete og Christian den Fjerde?

Vi skulle her korteligen opregne og sammenstille de Yttringer eller Deductioner, i hvilke en saadan Tendents, som den af os paaankede, umiskjendeligen aabenbarer sig. De förnemste Corpora delicti i dette Stykke ere Inledningen til Grönlands Mindesmærker, Fortalen til Landnamsbogen og Memoirerne, men forresten finder man Spor af hiin Tendents paa mange flere Steder....

Man kunde smile herad, hvis deslige Attentater kun indskrænkede sig til danske Skrifter, thi imod disse kunne vi dog altid tage til Gjenmæle, men Attentaterne blive odiöse, naar de udstrækkes til Skrifter, udgivne for Udlandet, og dette er Tilfældet med Antiquitates Americanæ, og efter hvad vi have hört sige (thi Bogen har det hidtil været os umuligt at faae fat paa) i endnu höiere Grad med «Mémoires de la societé royale des antiquaires du Nord»; thi Udlændingen (som Marmier og Consorter) sluger naturligviis den hele löse Snak om Skandinaver o. s. v.,

og faaer neppe nogen Anelse om, at alle hine Foretagender skyldes den norske Nationalitet, at Grönlands Opdager var en föd Nordmand, og Viinlands Opdager en Sön af denne. Vi troe saaledes fuldkommen at kunne forsvare vor ovenfor fremsatte Sigtelse, at Udgiverne af hine Skrifter have villet escamotere fra os Æren for Opdagelsen af Island o. s. v., men vi tilföie og, at Norge ikke længer i denne Henseende er saa forsvarslöst, som for nogle Aar siden, og at norske Videnskapsmænd sikkert baade ville og kunne finde Anledning til, ogsaa for Udlandet at fremsætte sine Reclamationer, for hvilke man nu vel mere end forhen tör vente at finde en gunstig Stemning, baade fordi Norges politiske Selvstændighed er anerkjendt i Europa, og fordi udenlandske Lærde synes at have mærket Uraad med Hensyn til den danske Eensidighed i Oldforskningen *). . . .

Da vi her ikke have indladt os paa at levere nogen fuldstændig Recension, men blot enkelte Bemærkninger, kunne vi ikke gjennemgaae alt, hvad Selskabet har præsteret, Stykke for Stykke, men holde os blot til de mest iöinefaldende Punkter. Det ligger i Sagens Natur, at vort nærværende Skrift mest gaaer ud pa Reclamationer. Saaledes ville vi nu godtgjöre vor ovenfor fremsatte Paastand, «at de norske diplomatariske Sager, saalænge de forvares i Danmark, maae kaldes *döde Skatte.*» Thi anderledes kunne de ei benævnes, naar danske Videnskabsmænd, der daglig kunne have Adgang til dem, ei alene undlade at benytte dem, men endog, som det synes, igno-

---

*) See f. Ex. den lærde Kembles Yttringer i hans inholdsrige Afhandling, (hvilken vi nedenfor nöjere komme til at beröre) "on anglosaxon runes", i 28de Bind af Archæologia Britannica, hvor Anken vel er rettet mod "skandinaviske Oldforskere" i Almindelighed, og angaaer en anden Materie end den heromhandlede, men dog ogsaa meget vel lader sig anvende paa denne, ligesom den paa Grund af Omstændighederne ikke kan træffe norske Historikere, hvis faa Skrifter neppe kunne have været Kemble bekjendte, og neppe heller svenske, men alltsaa fornemmelig de danske. "For many of the industrious and learned antiquaries of Scandinavia I entertain the highest respect, and shall be still more ready to express it, when I find that they give up their narrow and ludicrous manner of interpreting tradition for a wider and more generous recognition of its profound meaning."

rere deres Tilværelse, hvor dog deres Benyttelse ei alene var gavnlig, men endog uomgængelig nödvendig ved de antiqvariske Arbeider, de samme Mænd have fore; og naar disse, ved at benytte dem, havde kunnet undgaae at begaae grove Feil, der nu vanzire deres Arbeider. Der findes nemlig intet Spor til, at Petersen ved Udarbeidelsen af sit geographiske Register i 12:te B. af Oldnordiske Sagaer har benyttet, eller endog kjendt de to i den arnamagnæanske Samling forvarede norske Jordeböger over det bergenske og osloiske Kirkegods i 14:de og 15:de Aarhundrede, samt de mange andre i geographisk Henseende oplysende Diplomer sammesteds. Vi kunne anföre Beviser. Pag. 41 findes en Undersögelse om Beliggenheden af *Aumurd* eller *Aamord*, hvor Sigurd Jorsalafarers Frille Borghild boede. P. er ei kommen til andet Resultat end at Stedet maa have ligget mellem Kongehelle og Sarpsborg, ja han troer at «Dal», Navnet paa hendes Faders Gaard, kan betegne det svenske Dalsland. Men i «den röde Bog» fol. 118 nævnes to Gaarde i Districtet Aamord, *Borgar og Lafarud*, de nuværende Borge og Laveröd, der tilligemed Dal eller store Dal ligge i Borge Kirkesogn, der indbefatter Strækningen strax sondenfor Sarpsborg paa den anden Side af Glommen indtil Thorsnes; her har man saaledes Aamord bestemt. S. 334 antager P. at det *Solanger*, der nævnes i Sverrers Saga S. 272, er *Sylling* ved Sydsiden af Tyrifjorden, uanseet hvad der fortælles, at Sverrer om Aftenen red fra Akershage (hvor Christiania nu staaer) til Solanger, belurede den der forsamlade Bondehær, og kom endda i betids for Dagens Anbrud tilbage til Akershagen; thi dette var dog aabenbar en Umulighed, naar han ei havde Milestövler, da Sylling, som bekjendt, ligger noget længere borte end Svangstranden, til hvilken der fra Christiania er over fire Mile, en Strækning, man selv nu paa den banede Landevei skulde have ondt ved at tilbagelægge to Gange endog i en Vinternat, endsige i hine Dage, da ingen Landevei existerede, og med en eneste Hest. Denne uheldige Feiltagelse vilde P. kunne have undgaaet ved at slaae op i den röde Bog fol. 57, hvor man seer, at Sylling i gamle Dage kaldes *Syllíngar*, og Kirken *Syllíngadals kirkja*. S. 250 og 252 fremsættes Gisninger om Beliggenheden af det ved

Opregnelsen af Ormen Langes Bemanding forekommende *Mardelög* (Mardarlög) eller *Njardarlög;* der tales om Merdö ved Arendal o. a. d., men al Gjetning kunde have været sparet ved et Eftersyn i Munkeliv Klosters Jordebog, Additamenta 99 qv. paa Universitetsbibliotheket i Kjöbenhavn, hvor der med tydelige Ord staaer «*i niardarlaugh*» (og tilföiet med en senere Haand «sunnen Lauffsundet» d. e. Logsund mellem Tysnæsöen og Fastlandet) *Arbakke*, *Gripni* m. m. Da Gaardene Aarbakke og Gripne ligge paa Tysnæsöen i Söndhordeland, have vi her altsaa det rette Njardarlag ɔ: Guden Njörds Lag eller Distrikt, og Mardarlög er aabenbart kun en feilagtig Læsemaade. Navnet forekommer ogsaa, men forvansket til *Jardarlag*, i Munkeliv Klosters Brevbog (Additamenta No. 98 qv.) Pag. 171 og 176, og derfor finder man endnu paa Karter fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede Tysnæsöen betegnet Jarlöe (ɔ: Jarlaug, Jardarlaug, Njardarlag). Flere Exempler vilde det her være overllödigt at anföre; vi troe her tilfulde at have godtgjort Rigtigheden af Benævnelsen «döde Skatte» om saa herlige Hjælpemidler, der henligge paa Steder, hvor man enten ikke vil eller ikke kan benytte dem.

I Forbindelse hermed kunne vi heller ikke lade ubemærket, med hvilken man kunde fristes til at sige Affectation alle de vigtige geographiske Oplysninger, der findes paa forskjellige Steder i «Saml. til det norske Folks Sprogs Historie», eller rettere hele Værket selv, af P. er ignoreret. Skulde denne Ignoreren være overlagt, fordi der paa enkelte Steder i hiint Skrift findes Udfald mod Danmark, der kunne kaldes odiöse, maa man blot smile ad en saadan patriotisk og næsten fanatisk Ömfindtlighed, der negter sig selv Adgangen til nyttige og nödvendige Oplysninger.

Ved de i Grönl. hist. Mindesmærker 3:die B. meddeelte Diplomer maae vi gjöre et Par Bemærkninger. En heel Deel af disse ere meddeelte efter Bindet E af de bartholinianske Haandskrifter, hvilket Bind er en ved Arne Magnussön selv tagen Afskrift af en nu ikke længer existerende Copibog for Capitlet eller Bispestolen i Bergen. Men denne Afskrift er hverken fuldstændig eller ganske nöiagtig. Det förste kan sluttes deraf, at blandt de saa-

kaldte Apographa Arnamagnæana, der forvares paa Kjöbenhavns Universitetsbibliothek, findes langt flere Breve fra hiin Copibog, end i nysnævnte Bind E, og det andet fremgaaer af Arne Magnussöns egen Yttring om en anden af hans for Bartholin tagne Afskrifter paa en Seddel i Munkelivsbogen (Addit. 99), hvor han erklærer sin tidligere Afskrift af denne i Bartholiniana for mindre accurat, baade som Hastværks- og Ungdoms-Arbeide (flítr hefir að nockrum hlut því ollað, úngdómr að nockru); desuden kan det skjönnes ved at sammenligne Afskrifterne i Bindet E med dem i Apographa, der öiensynligen med den mest skrupulöse Nöiagtighed have fulgt Originalen, lige indtil Forkortningerne. Det vilde derfor have været önskeligt for Orthographiens Skyld, om Apographa, og ikke Bartholiniana, vare lagte til Grund for Udgaverne, ei at tale om, at man blandt hine maaske vilde have fundet noget mere. Som feilagtige Abbreviatur-Oplösninger i Bartholiniana kunne vi navnligen udhæve de hyppigt forekommende Endelser paa «ur», s. Erlendur, Öyvindur, ydur o. fl. Disse Endelser brugtes aldrig i Norge, men oftest blot «r» eller er, og i Apographa skrives altid Forkortningen r', f. Ex. ydr', der ei kan oplöses anderledes end «yder», Olafur', oplöst Olafuer, o. s. v. — Hvad Anmerkningen om K. Erik Magnussöns Dödsdag S. 98 angaaer, da maae vi gjöre opmærksom paa, at der om denne ei kan herske nogen Tvivl, da tvende Breve, der findes i ovennævnte Bind E, det ene af 12:te Apr. 1306 (Pag. 80) og det andet af 20:de Sept. 1324 (S. 81) indeholde formeligt Vidnesbyrd om en testamentarisk Disposition, K. Erik foretog paa sin Sotteseng «drottensdaghen næsta æftir Sæliuvokudagh æftir mat er virdulegar herra Eirikr kr. andadest manadagen nesta æftir;» denne Mandag kan blot være den 13:de Juli. Naar Biskop Arne i Brevet siger at han döde «tvæim nattom eftir Sæliuvoku», da grunder dette sig vist paa en af ham begaaet Feil i at oversætte en sandsynligviis paa Latin nedskrevet nekrologisk Notits, der omtrent maa have lydet saaledes: «obiit feria secunda (ɔ: Mandag) post festum Sanctorum in Seliu.» Feiltagelsen var tænkelig, da Brevet er skrevet 9 Aar efter Kongens Död. Naar der forresten i Anmerkningen skjelnes mellem Seljumannamessa og Seljumanna-

våka, saaledes at dette sidste skal betyde Vigilia eller Dagen forud, da kunne vi paa det Bestemteste forsikre, at i norske Diplomer ingen saadan Distinction finder Sted. Det være nu Misbrug eller ei, men vist er det, att i de flere tusinde Diplomer, hvor Ordet våka i Forbindelse med en Festdags Navn forekommer, menes altid Festdagen selv, og Dagen forud betegnes enten med ... messo æptan eller ... våku æptan.

S. 142—145 meddeles og forklares et af Erkebiskop Askell i Nidaros og Biskop Berthold af Garde udstedt Afladsbrev til Understöttelse for *Svartalands* eller *Svortulands* Kirke, dateret 29 Aug. 1408 paa selve Stedet, der kaldes «nostræ dioecesis.» Heraf, troer Udgiveren, maa man «nærmest antage, at denne Kirke laae paa Grönland», og uagtet han vistnok erkjender at en Kirke af dette Navn laae paa Langöen i Vesteraalen i Norge, samt at det ei er rimeligt, at Throndhjems Erkebisp er reist i egen Person til Grönland, tör han dog ikke ganske «modsige Muligheden af at Erkebiskop Askell virkelig kan være kommen derover», ligesom han dvæler ved den i Diplomet indeholdte Betingelse af een eller flere religiöse Omgange omkring Kirkegaarden med visse christelige Bönner for de her begravede Afdöde, i det han erindrer om «den store Kraft, som man tillagde slige Bönners Fremsigelse i det gamle Grönland.» Men sagen er let at finde ud af, naar man ei lader Phantasien altformeget raade. Kirken er ingen anden end Sortlands Kirke i Vesteraalen, der af Erkebispen, som Brevets egentlige Udsteder, er kaldet nostræ dioecesis. At Berthold var med at udstede Ophjælpelsesbrevet for en hans Stift uvedkommende Kirke, er ikke i mindste Maade besynderligt, da man har mange Exempler paa at Biskopper af forskjellige Stifter have sögt at ophjælpe een og samme ofte dem uvedkommende Kirke, naar nogen særdeles Calamitet var overgaaet den. Man efterse f. E. Thorkelins Diplomatarium Vol. II, og man vil finde, hvorledes Ildebranden i Stavanger 1272 gav Anledning til at Erkebiskop Jon i Nidaros 1275, Biskop Peter paa Orkn-Öerne 1278, Biskop Andres i Oslo 1278, Biskop Thorfinn i Hammer 1280, Biskop Jörund i Holum s. Aar, Dag och Sted, Biskop Arne i Skaalholt s. Aar, Biskop Brynjolf i Skara 1286, hver for sig udstedte

omtrent ligelydende, og med hiint af 1408 i Hovedsagen samstemmende Afladsbrev. Saadanne Breve bleve, som man seer, især givne, naar flere Biskopper vare forsamlede til Concilium; dette just var Tilfældet 1280 ved Midsommers Tid, da, som det af Brevet hos Thorkelin S. 92 om K. Eriks Kroningsed kan sees, Erkebiskop Jon tilligemed Bisperne Andres af Oslo, Jörund af Holum, Erlend af Færöerne, Arne af Skaalholt, Arne af Stavanger, Narve af Bergen og Thorfinn af Hammer (samt maaskee Markus af Syderöerne, see Bisp Arnes Saga S. 42) vare tilstede i Bergen, og rimeligviis har enhver af disse udstedt et saadant Brev, som de för omtalte.

Læseren vil saavel af nys anförte Exempel, som andre ovenfor berörte af samme Slags, kunne danne sig en Forestilling om den Raskhed, hvormed de lærde Mænd, hvis Prestationer vi her dröfte, gaae tilværks i deres historiske Deductioner og Combinationer, og hvorledes de, som det synes, utilbörligen tage Phantasien til Hjælp, naar det gjælder om at faae beviist eller idetmindste sandsynliggjort det Resultat, til hvilket de fra Begyndelsen af sigtede, især naar patriotiske Hensyn ere med i Spillet. Men alle disse Exempler ere dog Ubetydeligheder i Sammenligning med det, vi nu skulle fremdrage, ikke for at saare en Mand, der uimodsigeligen maa kaldes Nordens lærdeste og ypperste Oldforsker, og for hvem vi nære den dybeste Veneration, men ene og alene for end tydeligere at overbevise Publicum om Upaalideligheden af de fra den Fraction af danske Historiegranskere, hvortil Oldskriftsselskabets Hoveder höre, udgaaende Oldforskninger, og saaledes at vække en *grundig og varig Mistillid til hine eensidige Forskningers Resultater.* Vi henlede her Læserens Opmærksomhed paa F. Magnusens Afhandling i Annalernes förste Bind S. 243—337 «*om Obelisken i Ruthwell og de angelsaxiske Runer.*» Denne Obelisk, eller rettere Steenkors med Billeder og Indskrifter, saavel i Runer, som latinske Bogstaver, stod en Tid lang i Kirken i Ruthwell i Dumfrieshire i Skotland, men blev 1642 itustagen af fanatiske Puritanere, og Stykkerne laae i lang Tid henslængte ved Kirken, indtil Presten Dr. Duncan i 1802 samlede dem, forsaavidt de endnu vare at finde, og lod dem atter sammenföie. Imidlertid havde

dog allerede Hickes i sin Thesaurus (1702) og Gordon i sit Itinerarium septentrionale (1722) meddeelt kobberstukne Afbildninger af Runeindskrifterne paa den överste Deel, af hvilken dog Topstykket dengang endnu icke var opgravet; dette saae Pennant i 1772, og bemærkede, at paa hver Side deraf var indhugget en Örn samt Bogstaver, der lignede de andre; Duncan har siden leveret fuldstændig Afbildning af Monumentet, men denne Afbildning fremviser ingen Antydning til Indskrift paa Topstykket. Et Attentat paa at læse Runeindskrifterne har den som Bladredacteur bekjendte Repp gjort (Archæologia Scotica IV, 327, 1832) men saa uheldigt, endog fra Indholdets Side, at det ei fortjener nogen nærmere Omtale. Endelig har Magnusen i nærværende Afhandling læst den, og med et Apparat af Lærdom, der grændser til det utrolige, opnaaet et ikke mindre utroligt Resultat. Han har herved haft væsentlig Hjælp af en kobberstukken Afbildning, han i sin Tid har faaet af Thorkelin, der igjen paastod at have erholdt den i Storbritannien, uden nöiere at erindre hvor og af hvem; «Kobberet», siger Magnusen, «synes at være c. 150 Aar gammelt, og er maaske endnu ældre» (altsaa ældre end baade Hickes's og Gordon's). Her findes (besynderligt nok) Topstykket afbildet med fuldstændig Inscription, og han faaer saaledes dechiffreret en Indskrift, der er forfattet i et «særegent Sprog, saa at vi nu neppe kjende dens Mage.» Dette særegne Sprog kunde man kalde det northumberlandske, i hvilket «Ordene med nogen dialectisk Forandring lade sig henföre till det oldnordiske eller gamle skandinaviske Sprog», men dog har en stærk Farvning af tydske Mundarter, især naturligviis det angelsaxiske. Dette passer overmaade vel til Sagaernes Beretninger om Sproget i Northumberland, og M. meddeler endog efter Data, hentede fra Indskriften selv, Elementer til dette Sprogs Formlære (294—96) ligesom han og i en vidtlöftig Deduction (S. 298—337) ikke alene yderligere beviser Rigtigheden af sin Hypothese om Sproget, men godtgjör, hvilke Medlemmer af de angelsaxiske Kongefamilier Indskriften omtaler, supplerer endog dermed de i Chronicon saxonicum anförte Stamtavler og historiske Beretninger, og leverer endelig selv en paa denne Maade forbedret og udvidet Stamtavle. Indskriften, der

endydermere er affattet i en «gammel saxisk-nordisk» Versart, læses da saaledes:

Offa Vodo khonmed	[Jeg] Offas Vodas [Odins] Slægt
mag Isgo gere	overdrager Eska's Efterkommer!
ier iien	eder Eiendommen,
aer iing	Ager, Eng,
khifun Ashlof	give vi Aslof!
ord holda ie nidarsta bism:	Heltes Ord herefter jeg melder:
Ör[ink]e ung	"Erik ung [hun] loved
het men hool god	Smykker, Hovedgaarde."
ie [v]id bodi	Jeg mig til [Bryllups] Gildet
bist imili	imidlertid bereder.
— — —	— — —
— — —	— — —
þa hi no	"Nu hin modtog",
hold ol meltti	det alt Godseieren sagde,
gev o e valde	"Gaven, og [for] Gjester
ou halhu gist	i Hallen stedse raade!"
ih a mod	Jeg har Mod,
ih fore men	jeg bringer Ringe.
— — —	— — —
— — —	— — —
In Erincr[ed]	Hine trende Gaarde
ver hu III	Erinkred besidder.
Krist vas on miþs	Christ var midt iblandt
ir elun givun	De Egtefolk som gave
dad al egdun hio	Alle alt hvad de eied,
hina aimvö	I gjested hine
rigia gistod	rige Kvinders Hjem,
dun him —	dunrig Bolig —
— — —	— — —
— — —	— — —
Radi hveþ	Enhver give,
raþ er fusa	gjerne det jeg raader,
atr ran	Ran tilbage,
yv a mulþ	mens paa Jord han lever.
vil atil	Vel nu Ædlingen
a nu mie	eier mig
þötat hii	denne Bolig. —
sa ik us mi son	Os jeg saae, min Sön!
hva gin rodha.	igjen for alt [her] raade!

Noget mystisk — det kan man ei nægte — klinger nu vistnok dette gamle «saxisk-nordiske» Digt, men — det gaaer dog altid ned. De af den thorkelinske Afbildning for Dagen bragte Stykker ere de vigtige Linier «Offa Voda khonmed» og «In Erincr(ed) ver bu III» (dette sidste dog med latinske Uncialbogstaver). M. gjennemgaaer nu Offas' Historie; han skal være en Broder af Kong Osviu i Bernicien, og hans Vasall i Ruthwell-Egnen, samt föd c. 615; Aslof eller Oslava er hans Datter, og dennes Brudgom, *Mag Isgo*, ɔ: Eska's Sön eller Ætling, er den kentiske Kongesön Ermenred, der i Florentius fra Worcester omtales som gift med en Oslava, og af M. ansees identisk med Monumentets Ör (inc) . . . og Erincr . . . Offas Hustru maa «sandsynligviis være död för Monumentets Opreisning, c. 650», og «har mulig været Datter af en pictisk Fyrste.»

Imidlertid har nu ogsaa den lærde Kemble, maaskee den Mand, der for Tiden besidder de grundigske Kundskaber i Angelsaxisk, forklaret Indskriften i sin ovennævnte Afhandling «on Anglo-Saxon Runes» i Archæologia Britannica, hvor tillige Afbildninger fuldstændigt meddeles. Han giver en nöiagtigere Beskrivelse, hvoraf det oplyses, at Bredsiderne af Monumentet ere forsynede med bibelske Afbildninger og Inscriptioner paa Latin*), og at Runeinscriptionerne som Omskrift paa fantastiske Arabesker med Fuglefigurer, findes paa fremstaaende Kanter om de smallere Sider. Han oplyser derhos (Pag. 371) «at Thorkelin med den foregivne 150aarige Afbildning maa have spillet baade sig selv og M. et Puds, eftersom ingen i Storbritannien har hört om nogen saadan; at det var umuligt at nogen saa fuldstændig Tegning kunde have været gjort paa en Tid, da Halvparten af Monumentet endnu laa nedgravet, og endelig at de Topstykker, hvor Ordene «Offa Vodo khonmed» og «in Erincr. ver bu III» skulle staae, aldeles ingen Spor fremvise af saadanne

*) Nemlig Christi Salvelse ved Maria Magdalena, med Omskrift "attulit alabastrum ungenti et stans retrosecus pedes eius lacrimis coepit rigare pedes eius et capillis capitis sui tergebat"; samt Christi Forklarelse med Omskrift "Ihs Xps iudex æquitatis serto salvatorem mundi bestiæ et dracones cognoverunt indi . . .

Charakterer» *). Ligeledes bemærker han, att Bogstaverne D (eller M) ÆGISGÆ (Magn. mag Isgo) staae overst til höire paa Langs, aldeles adskilte fra den övrige Deel af Indskriften, og saaledes neppe have nogen Sammenhæng dermed, især da det er et Spörgsmaal om de ere indhuggede samtidigt med de övrige; fremdeles, at Bogstaverne GERE, der hos M. sættes foran den venstre Runeindskrift, staae paa et Tverbaand, ikke til Venstre, som M. anförer, men til Höire, umiddelbar over höire Runeindskrift, som hvis Begyndelse den efter alle Regler maa ansees, og at det samme maa antages at være Tilfældet med den tilsvarende Tverindskrift paa den anden Side; CRIST VÆSON; noget, som og Contexten tilfulde oplyser (og som bestyrkes af Analogien fra den latinske Indskrift). Vi ville nu lade Kemble selv tale. Efterat have beklaget, at ingen engelsk eller tydsk Antiqvar har forsögt sig paa at udtyde Indskriften, siger han· Alligevel have to lærde Islændere (Repp og M.) med megen «valour», om just ikke megen «discretion» fremstaaet forat gjöre Skam af baade England og Tydskland, og kastet Handsken til Englands vanslægtede Oldforskere. — Repp siger, att Indskriften angaaer en Gave af en Döbefont, hvilken han kalder Christhason *), og noget Kvæg og Jordegods i *Ashlafardal*, et Sted, der aldrig existerede, efter Anmodning af Munkene eller Fædrene i *Therfuse*, et Kloster, aldrig noget Menneske har hört nævne. Finn M. gjör det endnu bedre, faaer Korset til at være et Document om Ashlofs Egteskabscontract, giver os Capitel og Vers for Ashlof, med fuld Besked om hendes Födsel, Herkomst og Opdragelse, og opfylder 105 «stupendous» Sider med at componere et Afsnit af Angelsaxernes Historie, noget, som jeg tör paastaae er mere end hvad den galeste Drömmer *endog i Danmark* hidtil

---

*) Vi kunne her tilföie, at for det Tilfælde, at Bogstaverne INERIN . . . VERBVIII virkelig have staaet paa et af Topstykkets Sider, maatte det dog under enhver Omstændighed falde af sig selv, at man betragtede dem som Dele af den latinske Indskrift paa Bredsiderne, og ei vilkaarligen brugte disse *latinske* Uncialbokstaver til at udfylde Runeindskriften. De af M. meddeelte Topstykke-Indskrifter staae desuden, efter hans eget Sigende, paa *Bredsiderne*.

**) Bogstaverne CRIST VÆS ON.

har vovet at forsöge. Indcirklingerne skulle udentvivl vise, hvor skrupulös nöiagtig Oversættelsen er, og ved deres Hjælp synes den ogsaa at löbe i fuldt Fürsprang, men uheldigvis er ikke et eneste Ord deraf at finde paa Stötten. Det er ellers mærkeligt, at baade Repp og M. have læst Bogstaverne selv taalelig rigtigt, det er kun ved at afdele dem i Ord *) at deres gode Stjerne forlader dem. Dette kan kun hidröre fra deres *danske forudfattede Meninger* og utilstrækkelige Kjendskab til Angelsaxisk og dette Sprogs nordlige Dialecter. Derfor amuserer Repp sig ved at röre Dansk og Angelsaxisk sammen — saaledes som det bedst passer til hans Historie om «Christbasonet», medens F. M. hæver sine Vinger til en höiere Flugt, og efterat have inventeret en Offa, Erincred og Eska, en Fortælling og et Giftermaal, kroner Værket ved at inventere et nyt Sprog, hvori Indskriften skal være forfattet, og et Folk, der skal have talt Sproget. Men Indskriften er simpelthen forfattet i *de sædvanlige angelsaxiske Runer*, i den *angelsaxiske* Dialect, der i det 8:de og 9:de Aarhundrede taltes i Northumberland, og dens Fragmenter indeholde *nogle faa Vers af et religiöst Digt, der har Hensyn til de paa Hovedfelterne fremstillede Scener, nemlig Fodvaskningen og Christi Forklarelse.*» Om Offa Vodo khonmed og Erincred er altsaa intet Spörgsmaal, ei heller om «mag isga.» Kembles Læsemaade er saaledes denne:

[mik] riknæ kyningk	. . . mig. Den mægtige Konge,
hifunæs hlafard **)	Himlens Herre [heaven's lord]
hælda ik ni darstæ	holde [beröre] ej jeg turde;
bismærede ungket men	de forhaanede os
ba æt gæd[r]e	begge tillsammen [together]
ik [n]iþ bædi	jeg med Syndeskyld

*) Det maa bemærkes, at Runerne ikke staae i een Rad, perpendikulære paa Randen, men i successive efter hinanden fölgende korte Tverlinjer af tre eller fire Bogstaver, og uden Skillerum.

**) Man bemærke her den forskjellige Inddelning f. Ex. ... kyning|k hifun|æs hlaf|ard hælda|ik ni darstæ bism|ærede o. s. v. hvor de vertikale Streger antyde, hvorledes M. kunde faae dette til at lyde: akr ing khifun ashlof ord holda ik nidarsta bism Ör . . . e o. s. v.

bist[e]me [d]	besudlet — —
— — —	— — —
— — —	— — —
. . . geredæ	. . . forberedte
hina gamældæ	sig, talte
estig þa he walde	venlig, da han vilde
an galgu gistiga	paa Galgen [Korset] opstige
modig fore men	modig for [i Paasyn af] Mænd
— — —	— — —
— — —	— — —
miþ strelum giwundæd.	Med Pidske saaret
alegdun hiæ hinæ	de lagde ham ned,
limverignæ	paa Legemet udmattet [limb-weary];
gistoddun him	de stode hos ham
— — —	— — —
— — —	— — —
✝ Krist wæs on rodi	Kristus var paa Korset;
hweþræ þer fusæ	hvor lysteligen
fearran cwomu	fjærnt fra komme
æþþilæ ti lenum	Ædlinger til ham i Elendigheden!
ik þæt al bih	Jeg det alt seer
. . . . . . sæ	. . . .
ik w[æ]s mi[d] ga[l]gu	jeg var med Galgen
æ [. . .] rod . ha	. . . .

Kemble godtgjör ved anförte Exempler fra Diplomer, at de Afvikelser fra det sædvanlige angelsaxiske Skriftsprog, der findes i Fragmentet, netop ere charakteristiske for den northumberlandske Dialect. Han gjör forresten opmærksom paa at dette, ligesom alt Andet, der er skrevet paa Angelsaxisk, er ligesaa strengt rettet efter grammatikalske Former, som hvilketsomhelst Sted i en græsk eller latinsk Klassiker, og at man ei kan begaae nogen större linguistisk Feil end at lempe norske (norse) Former paa det Angelsaxiske, thi derved «er Thorkelin kommen til at læse urigtigt og oversætte urigtigt saagodtsom hvert eneste Ord i Beovulfs-Kvadet», «derved er Repp kommen til at styrte sig i sit latterlige Christ-bason, og F. M. til at sætte sin Forvovenhed et varigt Moment i 105 æventyrlige Sider.» «De apokryphiske Læsemaader, der paa denne Maade ere komne for Dagen, og som gjerne ma være Dansk, Piktisk, eller hvad i al Verden

F. M. behager, undtagen Angelsaxisk, ere dog byggede pa Stöttens *rene Angelsaxisk.* I dette, som i meget andet desforuden, synes *Önsket at have fremavlet Tanken.*»

Vi have her sat Læseren istand til, selv at sammenligne begge Læsemaader og de for hver især talende Grunde. Vi troe neppe at mere end denne Sammenstilling behöves for at overbevise Enhver om at Kemble her aabenbaar har Ret, og at den anden Fortolkning er et mærkeligt Beviis paa Phantasiens farlige Inflydelse paa Oldforskningen. Erindrer man nu, at denne mislige Phantasierigdom især deleshed — hvad ogsaa Kemble synes at antyde — ikke er sjælden hos danske Oldforskere, og at af disse igjen Oldskriftselskabets Lærde nærmest maae henregnes til de patriotisk-exclusive Ultraer, vil man neppe med synderlig Tillid dvæle ved andre, fra samme Kant udgangne, historiske Forskninger — deres Resultater være noksom plausible — naar det er öiensynligt, at Patriotismen eller rettere Exclusivismen har fastsat Resultatet som det Absolute, hvorefter Undersögelsen har at lempe sig.

Men idet vi her udtale os saa skarpt over denne Deel af Oldskriftselskabets Virksomhed, forsaavidt den angaaer den egentlige Oltid og ved ethnographiske eller lignende Undersögelser træder i den exclusive Patriotismeus Tjeneste, maa vi derimod give den en langt anden Lov, naar vi betragte den i en anden Retning, nemlig i Undersögelser vedkommende den egentlige danske Historie i den senere Deel af Middelalderen. Her mærker man strax, at Vedkommende ere paa deres rette Hylde, og her have de leveret udmærkede Arbeider, saavel i stats- og culturhistorisk, som i literær-historisk Henseende. Hertil kunne vi og regne Magnussens Afhandlinger vedkommende Islands specielle Historie og Statistik i den sildigere Middelalder. Rummet tillader os ikke her udförligen at referere disse fortrinlige Arbeider, imod hvilke naturligviis heller ikke nogen af vore Reclamationer kan være rettet; vi nöies kun med, korteligen at opregne de fornemste, som Schlegels Afhandling «om Graagaasen», F. Magnusens «om de Engelskes Handel paa Island i det 15:de Aarhundrede» o. s. v., Paludan-Müllers om K. Knut den Helliges Reliquier, Petersen om de Danskes Toge til Wen-

den, Vedel-Simonsens forskjellige Afhandlinger om Borge og Borgruiner (især om Hjortholm og Gurre) og især Petersens «om Kæmpeviserne.» Fra enhver Sigtelse for exclusiv Patriotisme endog i Undersögelser af det kildneste Slags undtage vi derhos specielt *Werlauff*, thi denne Veterans ypperlige Arbeider udmærke sig stedse ved den totale Fjærnelse af alle eensidige patriotiske Hensyn, ved Skarpsindighed og kritisk Skjönsomhed og ved en dyb Lærdom. Han har blandt de i Tidsskriftet og Annalerne optagne Afhandlinger leveret en mesterlig Undersögelse over Nordboernes Bekjendtskab med den pyrenæiske Halvö. Han har desuden leveret to andre særdeles interessante literærhistoriske Arbeider, det ene om Ole Worms Fortjenester af det nordiske Oldstudium, det andet om Arne Magnussön, hvis Biographi af Jon Olafsen han meddeler og forklarer. Her havde det været önskeligt, om man S. 99, hvor Arne Magnussöns Adkomster til Documenterne omtales, have kjendt og kunnet meddele de ovennævnte magnussönske Breve og Forskrifninger, der senere ere fundne i det christiansandske Bispearchiv *). —

*) De ere: Arne Magnussöns Beviis, "at have modtaget af Torfæus 277 Pergamentsbreve og 8 skrevne Lapper, tilhörende Stavangers Domkirke", dat. Khavn 29 Oct. 1698; hans Brev til Biskop Stoud af 6 Marts 1700, hvori han aflægger etslags Rapport om Brevenes Indhold, udbreder sig temmelig vidlöftigt over deres Unyttighed for Bispestolen men store historiske Nytte for ham, og beder om at maatte faae nogle flere, der efter Sigende endnu skulde være tilbage i Archivet, tilföiende "og skulde de saavel som disse (hvilke jeg horis successivis gjennemseer) *uskadde tilbagesendis*"; hans Beviis til Biskop Stoud, dat. 25 Maj 1700, hvori han erkjender Laanet af 47 Breve; hans Brev til Biskop Bircherod af 6te April 1709, hvori han vidtlöftigen undskyller sig, fordi Brevene ei ere tilbageleverede; han fortæller at han med Birchrods Forlov og efter Aftale tog dem med sig til Island 1706 (her har Biskoppen tilföiet i Margen: "NB. *jeg gaf ham aldrig forlov at tage dem med sig til Island*"), at han der pakkede dem ind i smaa Æsker og Æskerne igjen i Pakkister, af hvilke han ved Afreisen af Mangel paa Rum i Skibet maatte efterlade nogle, der uheldigviis, som det ved Oppakningen i Kjöbenhavn viste sig, netop vare de, hvori Brevæskerne laae, at det saaledes nu var ham umuligt at levere dem tilbage; "men", heder det, "forsikkrer jeg Deres Höiærværdighed *paa min Ære, og saafremt jeg fremdeles vil passere som en honnet Mand*, baade for E. H. og *Andre, at de alle og ethvert skal rigtigen blive igjenleve-*

En Virksomhed, hvori Oldskriftselskabets Lærde unegteligen intage Forrangen maaskee for hele det övrige Europas Antiquarer, er Samlingen, Bedömmelsen og Beskri-

---

rede, og ifald jeg forinden döde, saa haver jeg dog for længe siden skrevet saa distincte uden paa de Convoluter, som samme Breve ligge indeni, at de nödvendigen *blive tilbageleavererade*, og *Stiftskisten aldeles uden Skade;* de övrige, som jeg haver hos mig her i Byen, skal jeg efter D. H:'s Brevs Lydelse fra mig levere, förend jeg tager herfra til Island igjen. — — *Vidste jeg og at en half Snees Pund Æderdun kunde være saa angenem i Christiansand som de Vare ere iblandt her i Byen, saa skulde jeg visseligen ihukomme at betale dermed Renten af disse gamle Breve, naar jeg ad Aaret kommer hjem igjen.* (Her har Bircherod i Margen tilföiet: "Jeg begierer intet uden brefnene.") Bad jeg saa ligeledes gjerne, at sal. Biskop Stouds Efterleverske maatte være fri for disse Breves Krav, *saasom mine Qvitteringer derfore forbinder mig til att svare dertil, og jeg for det Övrige skal holde Stiftskisten skadeslös herudi.*" Med Brevene fölger en, som det synes af Arne M., ifölge et af ham i Brevet af 1700 givet Löfte, opsat Fortegnelse over de Eiendomme og Gaarde, som Brevene omhandle, med disses Aarstal tilföiet. Af denne Liste kan deres Identitet med de nu under Titlen *Stavangrensia* blandt Armagnæana opbevarede Archivsager godtgjöres. — Vi have forresten af Kilder, hvilke vi maae antage for sikkre, erfaret, at der fra norsk Side allerede er gjort Motion om de her omskrevne Breves Tilbagegivelse, og at vedkommende Auctoriteter i Danmark ikke have viist sig utilböielige til at erkjende Fordringens Retmæssighed. Imidlertid udgjöre disse Breve vistnok kun en ubetydelig Deel af, hvad vi endnu kunne have Ret til at fordre udleveret ifölge Conventionen af 2 Sept. 1819 § 8 og Kong Fredrik VI's udtrykkelige Tilsagn. Det heder nemlig i de danske Commissariers Skrivelse af 16:de Febr. 1816: "det har behaget Hans Majestæt at bemyndige os til at afgive fölgende Erklæringer: at ligesom militære Karter og Archivsager allerede i Aaret 1814 ere herfra blevne udleverede — saa skulde og *alle* endnu her beroende og Norge betræffende Archivsager, som til dette Öiemed samles og ordnes, *uden Forbehold* vorde udleverede, naar til Opfyldelse af Kieler-Fredstractaten . . . det danske Monarchies Statsgjæld er af de dertil gjensidigen beskikkede Commissærer bleven bestemt og Delingsforholdet for denne Gjæld er af Hans Majestæts K. af Sveriges Commissærer blevet vedtaget og erkjendt." Vi have ovenfor paapeget, at mange, Norge vedkommende, Documenter endnu maa antages at være beroende i Danmark; vi have udtrykkeligen nævnt dem, der meddeles i Jahns Unionshistorie. Vi kunne hertil ogsaa föie de i Torfæus's Orcades meddeelte orknöiske Documenter, flere af de i nyt dansk Magazin aftrykte (f. Ex. de af Jahn, desværre ej fuldstændigt, meddeelte Actstykker om Biskop Aslak

velsen af virkelige Oldsager. Vi spore her Justitsraad Thomsens Indflydelse og ledende Haand. Tegningerne og Kobberpladerne, der sandsynligviis skyldes Prof. Rafns Omhu og Driftighed, ere ligeledes i enhver Henseende udmærkede.

Men naar Selskabet saaledes i en Retning kan præstere eller virkelig præsterer noget aldeles udmærket, medens det i en anden er mindre heldigt, hvorfor concentrerer det da ikke sin Virksomhed i hiin men synes tvertimod at nære Forkjerlighed for denne? Rimeligviis have vi her et nyt Beviis paa den gamle Erfaringssætning, at Mange, ringeagtende de Sysler, hvortil de ere bedst skikkede, sætte deres Forfængelighed i andre, der overstige eller ikke passe til deres Evner, og ofte med sygelig Ömfindtlighed tilbagevise enhver Dadel over hvad de saaledes præstere invitâ Minervâ, medens de finde sig i haarde, ja endog ubeföiede Sigtelser betræffende Arbeider, hvori de just have deres Force. Saaledes behandler Oldskriftselskabet den danske Litteratur-, Cultur- og Statshistorie i Middelalderen, hvor dog endnu saameget er at udrette, som en Biting, og offrer sine bedste Kræfter paa at gjöre de norske og islandske Sagaer til dansk Urhistorie, og spille det ældre norsk-islandske Sprog inden den exclusive Danskheds Enemærker. Men da en saadan Virk-

---

Bolt) og mange andre, ligesom vi heller ikke kunde skjönne andet, end at de ovenanförte kongelige Tilsagn "*alle* endnu her beroende og Norge betræffende Archivsager" samt "uden Forbehold" egentligen berettigede os til at fordre baade de arnemagnæanske Diplomer og alt öfrigt af samme Slags tilbage uden engang at trænge til slige Adkomstbreve, som dem, af hvem vi ovenfor have meddeelt Udtog. Uheldigt var det, at der ikke i sin Tid fra norsk Side blev udnævnt en Commission med det specielle Hverv at undersöge, hvad der i Kjöbenhavn af norske Archivsager var beroende, forat faae det udleveret; men fordi den norske Regiering ei endnu har gjort Brug af denne Rettighed, kan den dog ej antages at have fraskrevet sig den, og en saadan Foranstaltning vil, naar man tager Hensyn til den i Norge med Kæmpeskridt tiltagende Interesse for Fædrelandshistorien, i sin Tid sikkert blive nödvendig. Idetmindste maatte det være magtpaaliggende, paa denne Maade at faae undersögt, hvad der existerede af norske Cancellie-Registranter og andre fælles dansk-norske Archivsager, af hvilke man fra dansk Side ved opgörelsen forbandt sig til paa Reqvisition fra Norge at meddele Afskrift.

somhed, uden Fodfæste i Tidens Culturtilstand og den historiske Forsknings nuværende Standpunkt, indeholder selvdestruerende Elementer, og vi, som vi ovenfor have yttret, nære altforstor Pietet for hiint Selskab og altforstor Interesse for Sagen i sig selv til at vi skulde önske dets Oplösning, vove vi her at fremsætte nogle velmeente Vink eller Forslag til Forandringer i dets Organisation; Forandringer, der upaatviflelig maatte lede til overordentlige Resultater.

Vi bemærke saaledes for det förste, at da de tre nordiske Rigers Historie aldeles ikke tilfulde vil kunne opklares, naar de ikke gjensidigen aabne for hinanden alle deres historiske Skatkamre og med forenede Kræfter, opoffrende al eensidig Patriotisme, staae hinanden bi, burde Selskabet, der jo allerede tæller mange Medlemmer i Norge og Sverige, söge bedre end hidtil at forsvare sit Navn ved at udstrække sin Virksomhed til alleslags historiske Skrifter og Ætstykker, vedkommende *alle tre Riger*; ei alene blotte Sagaer, men Kröniker, Annaler, Diplomer, Genealogier, religiöse Skrifter, Viser (Kæmpeviser) o. a. d. En sikker Garanti for en saadan over alle tre Riger udbredt Virksomhed vilde naturligviis bevirke, at en Mængde nye Medlemmer i Norge og Sverige vilde melde sig efter de fornyede Opfordringer, der da maatte udgaae. Navnligen vilde vel det i Sverige nyligen stiftede «fornskriftsällskap» aldeles incorporere sig deri, og i Norge de fleste förrige Subskribenter paa «Samlingerne» lade sig optage. Fra Orknöerne, Hetland og Færöerne maatte man og vente at faae Medlemmer. Man hafde her altsaa et virkeligt nordisk (eller skandinavisk) Oldskriftselskab. Dette Selskabs Hovedsæde maatte naturligviis paa Grund af de forhaandenværende Omstændigheder være Kjöbenhavn, men Bestyrelsen maatte have Filialafdelinger baade i Stockholm og Christiania. Selskabets Comitéer maatte ligeledes have Filialafdelinger i og for ethvert af de tre Riger (maaske ogsaa Island); dette maatte navnligen være Tilfældet med Oldskrift-Comitéen, hvis Hverv omfatter hvad man ifölge Selskabets Formaal maa ansee for dets Hovedvirksomhed.

INNEHÅLL.

Pris .... 24 sk. b:ko.